

INSTITUTIONEN FÖR LITTERATUR,
IDÉHISTORIA OCH RELIGION

Gudinneanspråk i en monoteistisk kontext
En ideologikritisk undersökning av Gen 4:1 och 4:25

A Goddess Claim in a Monotheistic Context
An Ideological Critic Study of Gen 4:1 and 4:25

Emma Kuivalainen-Rödström

Termin: HT 2024

Kurs: RT1400 Religionsvetenskap och teologi
examensarbete för kandidatexamen, 15 hp.

Nivå: Kandidat

Handledare: Kamilla Skarström Hinojosa

Abstract

This study focuses on a finding of a resemblance between the name giving speech that Eve gives to her firstborn son in Genesis 4:1 and the title of a mother goddess who, according to the polytheistic texts, takes part in the creation of the world. In the monotheistic context of the Hebrew Bible, Eve thereby claims to have creative powers equally with the one and only God. This study issues from the premises that a goddess claim of Eve is made in Gen 4, that this claim is deliberately written into the narrative text, and that Gen 4 is part of the monotheistic context of the Hebrew Bible.

The purpose of this study is to investigate how we can interpret this occurrence of a goddess claim within the monotheistic context of the Hebrew Bible. The study is conducted in the light of ideological criticism. Through literary analysis and comparison between Eve's speech in Gen 4:1 with a similarly speech, also uttered by Eve, in Gen 4:25 against the background of history this study opens a door to countertradition between mother goddesses and the Hebrew Bible monotheistic context. The goddess claim of Eve places Gen 4 in relation to the Yahwistic stories of crime, punishment and reconciliation where the goddess claim function as the crime. This crime happens within the theme of the Creation story, with special focus on motherhood. When Eve, in her second speech, gives praise to God as the one and only Creator, she thus renders to him what she tried to claim and reconcile with God. This study shows that since the goddess claim constitutes the crime, the goddess claim of Eve in Gen 4 seems to reflect the monotheistic ideology where God as the one and only Creator is not to be threatened by motherhood.

Keywords: *Creation, Genesis 4, קַנִּיתִי, qaniti, Eve, motherhood, monotheism, polytheism, קַנַּיִת אִלֵּם, mother goddess, Asherah, name giving speech, Kain, קַיִן, qajin, ideological critic, literary perspective.*

Innehållsförteckning

ABSTRACT	2
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	3
1 INLEDNING	4
1.2 SYFTE	5
1.3 FRÅGESTÄLLNINGAR	5
1.4 MATERIAL OCH AVGRÄNSNING	5
1.5 FORSKNINGSOVERSIKT	6
2 TEORI OCH METOD: IDEOLOGIKRITIK	9
2.1 IDEOLOGIKRITIK SOM TEORETISKT RAMVERK	9
2.2 IDEOLOGIKRITIK SOM METOD	10
2.2.1 Alters litterära perspektiv på HB narrativ	12
2.2.1.1 ORDVAL.....	13
2.2.1.2 AGERANDE OCH DIALOG.....	13
2.2.1.3 NARRATORNS KOMMENTARER.....	14
2.4 ANALYSENS DISPOSITION	15
3 ANALYS: GUDINNEANSPRÅK I EN MONOTEISTISK KONTEXT	16
3.1 ANALYSDEL 1: EVAS TVÅ OLIKA NAMNGIVNINGSTAL	16
3.1.1 Vers 1a: Adam känner Eva	16
3.1.1.1 ORDVAL.....	16
3.1.1.2 AGERANDE.....	17
3.1.1.3 NARRATORNS KOMMENTARER.....	18
3.1.2 Vers 1b: Namngivningstal med gudinneanspråk	18
3.1.2.1 ORDVAL.....	18
3.1.2.3 AGERANDE OCH DIALOG.....	23
3.1.3 Vers 25 a: Adam känner Eva ännu en gång	24
3.2.3.1 ORDVAL.....	24
3.2.3.2 AGERANDE OCH DIALOG.....	24
3.2.3.3 NARRATORNS KOMMENTARER.....	24
3.1.4 Vers 25b: Namngivningstal utan gudinneanspråk	25
3.1.4.1 ORDVAL.....	25
3.1.4.2 AGERANDE OCH DIALOG.....	27
3.2 ANALYSDEL 2: JÄMFÖRELSE MELLAN EVAS TVÅ TAL	28
3.2.1 Jämförelse mellan 1a och 25a: Adam känner Eva (igen)	28
3.2.1.1 ORDVAL.....	28
3.2.1.2 AGERANDE OCH DIALOG.....	29
3.2.1.3 NARRATORNS KOMMENTARER.....	30
3.2.2 Jämförelse mellan verserna 1b och 25b: Evas namngivningstal	31
3.2.2.1 ORDVAL.....	31
3.2.2.2 AGERANDE OCH DIALOG.....	32
4 DISKUSSION	36
4.1 SPRÅKLIGA SKILLNADER MELLAN EVAS TVÅ TAL I GEN 4	37
4.2 GUDINNEANSPRÅKETS FUNKTION I GEN 4	39
4.3 EVAS GUDINNEANSPRÅK SOM SPEGELBILD AV EN IDEOLOGI	39
4.4 GUDINNEANSPRÅK I EN MONOTEISTISK KONTEXT	40
5 SLUTSATSER	40
KÄLLFÖRTECKNING	42

1 Inledning

Har du sett något i Bibeln som sticker ut? Ett ord eller en fras som inte verkar stämma överens med resten av texten? När jag påbörjade detta arbete hade jag för avsikt att undersöka skapelseberättelserna ur ett feministiskt perspektiv, men när jag började undersöka ämnet fick jag syn på något märkligt mellan raderna. Genom bland annat användning av verbet קָנִיתִי (*qaniti*)¹ kan Gen 4:1 länkas samman med polyteistiskt material. En sådan länk skulle innebära att Eva, i ett tal till sin nyfödde son, Kain, gör anspråk på att vara en modergudinna med livgivande krafter. Modergudinnor är vanligt förekommande i mytologiska epos där de associeras med fruktbarhet och skapande, och ges en aktiv roll i skapelseprocessen.² Jag kunde inte låta bli att undra varför Eva skulle tillåtas att göra ett sådant anspråk i Bibelns skapelseberättelse där Gud ensam skapar världen.

Mitt intresse var väckt och jag började genast läsa in mig på ämnet. Då såg jag att Eva, i slutet av Gen 4, ger ännu ett tal till en nyfödd son men att hon denna gång inte gör anspråk på att vara en modergudinna. Varför ser Evas tal så olika ut? Det kan förstås vara en slump att länken till det polyteistiska materialet hamnat i Evas första tal. Samtidigt kunde jag inte låta bli att undra: Tänk om placeringen av det polyteistiska materialet inte är en slump, kan det då finnas ett syfte med att låta Eva göra anspråk på att vara en modergudinna? I min efterforskning stötte jag på Robert Alters perspektiv på HB³ narrativ. Han menar att berättelserna i HB är noggrant och konstnärligt utformade.⁴ Tänk om det finns ett syfte med Evas gudinneanspråk, hur skulle det i så fall kunna tjäna den monoteistiska kontexten?

Den här typen av textuella konflikt kan lösas på olika sätt. Jag kommer i denna undersökning argumentera för tesen att Eva gör anspråk på att vara en modergudinna i sitt namngivningstal till Kain och att detta anspråk inte är slumpmässigt utan ett resultat av en konstnärlig process. Utifrån denna tes kommer jag jämföra Evas två tal till sina nyfödda söner i Gen 4 för att söka närma mig en förståelse för varför Eva tillåts att göra gudinneanspråk.

Välkommen med på resan in i monoteismens möte med modergudinnor!

¹ Transkribering: General-Purpose style: Patrick H. Alexander et al., eds., *The SBL Handbook of Style For Ancient Near Eastern, Biblical and Early Christian Studies* (Hendrickson Publishers, 1999), 28. Jag kommer i denna undersökning endast transkribera de ord som länkas samman fonetiskt.

² Pardes, Ilana, *Countertraditions in the bible: a feminist Approach* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1993), 45–46; Cassuto, Umberto, *A Commentary on the Book of Genesis: Part I From Adam to Noah Genesis I–VI 8* (Jerusalem: Central Press, 1961), 200–201.

³ Hebreiska Bibeln

⁴ Alter, Robert, *The Art of Biblical Narrative* (New York: Basic Books, 2011), 1, 21, 36, 54, 77–78, 162.

1.2 Syfte

Syftet med denna studie är att argumentera för att Eva gör anspråk på att vara en modergudinna i Gen 4:1 och undersöka på vilket sätt man kan tolka förekomsten av ett sådant anspråk inom HB monoteistiska kontext.

1.3 Frågeställningar

1. Vilka språkliga skillnader finns mellan Evas tal i Gen 4:1 jämfört med hennes tal i Gen 4:25?
2. Vad berättar dessa språkliga skillnader om gudinneanspråkets funktion i narrativet?
3. Vilken ideologi kan en sådan funktion spegla?

1.4 Material och avgränsning

Jag kommer i den här undersökningen analysera Gen 4:1 samt Gen 4:25 utifrån *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, bibelöversättningar, kommentarlitteratur och lexikon, samt bokkapitel.

Sökning av material sker främst via biblioteksdata-baser, men jag hittar även material som är relevant för ämnet via referenser i forskningsmaterial. Jag utgår från Ilana Pardes feministkritiska undersökning av Eva i *Countertraditions in the Bible, a Feminist Approach*,⁵ samt Umberto Cassuto, Nahum M. Sarna och Robert Alters kommentarmaterial till Genesis.⁶ För metodval utgår jag från det systematiska upplägg av ideologikritik som Gale A. Yee presenterar i boken *Judges and Methods, New Approaches in Biblical Studies*⁷ samt David J. A. Clines samling ideologikritiska undersökningar av texter ur HB i boken *Interested Parties, The Ideology of Writers and Readers of the Hebrew Bible*.⁸

⁵ För fullständig hänvisning till Pardes, *Countertraditions in the bible*, se not 2.

⁶ För fullständig hänvisning till Cassuto, *A Commentary on the Book of Genesis: Part I*, se not 2; Sarna M. Nahum, *The JPS Torah Commentary on Genesis: The traditional Hebrew Text with the New JPS Translation Commentary* (USA: The Jewish Publication Society, 1989); Alter, Robert, *The Hebrew Bible: The Five Books of Moses Torah*. Volume 1 (New York: W. W. Norton and Co., 2019).

⁷ Yee, Gale A. red, *Judges and Method: New Approaches in Biblical Studies*. Andra upplagan (Minneapolis: Augsburg Fortress, 2007).

⁸ Clines, David, *Interested Parties: The Ideology of Writers and Readers of the Hebrew Bible* (Sheffield: Sheffield Academic Press, 1995).

Även om Evas två tal i Gen 4 binder samman ett narrativ kommer jag med tanke på begränsningarna för denna uppsats inte analysera mer än vers 1 och vers 25. För att vidare avgränsa arbetet och hålla undersökningen så stringent som möjligt kommer jag i stora drag förhålla mig till dokumenthypotesen och traditionell uppdelning av källor i Pentateuken, och därmed hålla undersökningen inom J-källan.⁹ Då forskarna i dag vanligtvis inte arbetar specifikt med separata J- respektive E-källor kommer jag inte undersöka skillnader mellan dessa utan behandla Gen 4 som en enhetlig källa, men det finns naturligtvis en möjlighet att texten kan ha sitt ursprung i olika källor.

För att analysera förhållandet mellan vers 1 och vers 25 utgår jag från det perspektiv på HB narrativ som konstform vilket Robert Alter presenterar i boken *The Art of Biblical Narrative*.¹⁰

Underlag för metodval och analys är noggrant utvalda i förhållande till denna studies syfte. Noggrann undersökning till trots kan material med viktiga synvinklar till studien ha gått mig förbi.

1.5 Forskningsöversikt

Den forskning kring polyteistiska element i HB som föreslår att det finns en anspelning på modergudinnan Asheras titel i Evas namngivningstal bygger på komparativ analys där den bibliska texten jämförs med mytologiska texter och inskriptioner från Israel och dess omkringliggande kulturer och regioner.

Cassuto har skrivit kommentarmaterial till Genesis, Exodus och Jobs bok. Han påbörjade även arbetet med ett fullständigt kommentarmaterial till Deuteronomium men hann inte skriva färdigt verket innan sin död år 1951. Cassuto har i sina kommentarmaterial genomfört noggrann undersökning av textens litterära form och dess förhållande till historien. Genom breda kunskaper inom både det hebreiska språket och Israels religions tidiga historia söker han sätta HB texter i deras historiska och kulturella sammanhang.¹¹ I sina studier tar han hänsyn till spår av polyteistiska element i texterna och hur dessa kan fungera inom HB monoteistiska kontext. I Cassutos kommentarmaterial till Genesis som kom ut under mitten på 1900-talet uppmärksammar han att det verb, *qaniti* (קָנִיתִי) som används i Evas namngivningstal

⁹ Wellhausen, Julius, *Prolegomena to the history of Israel* (Project Gutenberg, 2003, senast uppdaterad 2023), 49–53.

¹⁰ För fullständig hänvisning till Alter, *The Art of Biblical Narrative*, se not 4.

¹¹ Översättarens förord till Cassuto, *A Commentary on the Book of Genesis, Part I. VII–VIII*.

till Kain också förekommer i ugaritiska inskriptioner för att beteckna modergudinnan Asheras titel, qnyt 'ilm,¹² *gudarnas skaperska* eller *bärare*. Då ordet i HB vanligen används för att beskriva Guds skapande krafter föreslår Cassuto att Eva, i glädjen efter att ha fött sin första son, skryter om sina frambringande krafter och jämnställer dem med Guds skapande kraft. Vidare visar Cassuto på ett skifte i Evas ton när hon i slutet av kapitlet håller ännu ett tal, denna gång i samband med namngivningen av hennes tredje son Set. I detta tal finns inga anspelningar på polyteistiskt material. I Cassutos kommentarer till Evas två tal, i Gen 4:1 respektive 4:25, visar han på hur den polyteistiska anspelnings ställer Evas två tal i kontrast till varandra.¹³

Fler kopplingar till modergudinnor kan göras i Evas namngivningstal till Kain än den mellan verbet קָנִיתִי (*qaniti*) och modergudinnan Asheras titel, qnyt 'ilm. Även John Skinner och Isaac Kikawada visar på en koppling mellan Evas tal och modergudinnor. Enligt deras studier är det i stället prepositionen מֵ, *med/tillsammans med*, som utgör kopplingen mellan Evas tal och polyteistiska mytologier. Skinner pekar mot en liknande vers i babylonisk skapelsemyt och gudinnan Aruru, medan Kikawada ser kopplingen till Atra-Hasis och gudinnan Mami.¹⁴

Sarna har bidragit till de första två volymerna av kommentarserien *The JPS Torah Commentary*, vilka kom ut under senare delen av 1900-talet. I kommentarmaterialet ges språklig analys samtidigt som textens historiska och kulturella kontext tas i beaktande. Sarna visar, liksom Cassuto, på hur användningen av verbet קָנִיתִי (*qaniti*) även används i modergudinnan Asheras titel.¹⁵

Alla forskare erkänner inte en koppling mellan Evas första namngivningstal och Asheras titel. I kommentarmaterialet *The Hebrew Bible Volume 1, the Five Books of Moses Torah* visar Alter visserligen på att Eva gör anspråk på att ha gudalika krafter i det första talet, men han gör ingen koppling mellan talet och modergudinnan Ashera.¹⁶ Alters perspektiv på HB är av vikt för denna undersökning då han tillämpar litterära analysmetoder på bibelvetenskapliga undersökningar och menar att vi, utan att förringa att HB texter är en sammansättning av olika källor, inte ska underskatta att dessa texter vävts samman till en konstnärlig helhet.¹⁷

Även Pardes kombinerar bibelvetenskap med litteraturvetenskapliga perspektiv

¹² Cassutos transkription av ugaritiska skrifter, Cassuto, *A Commentary on the Book of Genesis: Part I*, 200.

¹³ Cassuto, *A Commentary on the Book of Genesis: Part I*, 199–201, 245–246.

¹⁴ Pardes, *Countertraditions in the bible*, 45.

¹⁵ Sarna, *The JPS Torah Commentary on Genesis*, 32.

¹⁶ Alter, *Introduction to Genesis*, 19.

¹⁷ För mer information om Alters perspektiv på HB och hur det påverkar denna undersökning se avsnittet *Metod*.

i sitt arbete med HB texter. Hon har publicerat ett flertal böcker och artiklar. I boken *Countertraditions in the Bible: a Feminist Approach* som kom ut under 90-talets början, undersöker hon motstridiga röster inom HB narrativ. Genom feministisk kritik lyfter hon fram marginaliserade berättelser om kvinnor och andra utsatta grupper. I kapitlet *Beyond Gen 3: The Politics of Maternal Naming* undersöker Pardes hur Eva framställs, och fokuserar särskilt på Evas namngivningstal i Gen 4. Hon menar att Evas karaktärsutveckling inte tar slut efter Gen 3, utan fortsätter i Gen 4. Pardes bygger sin undersökning på de kopplingar mellan Evas första tal och modergudinnor som Cassuto, Kikawada och Skinner i sina respektive undersökningar visar på. Pardes tar särskilt fasta på Cassutos interpretation av Evas tal och utvecklar resonemanget kring hur vi kan förstå gudinneanspråket inom HB monoteistiska kontext. Hon tolkar Cassutos läsning av anspelningen på modergudinnan Asheras titel i Evas första tal som att Eva gör anspråk på att själv vara en modergudinna. Pardes menar att ett sådant gudinneanspråk, oavsett vilken modergudinna som anspelningen syftar till, inte kan ses som annat än en djärv provokation inom HB monoteistiska kontext. Vidare undersöker Pardes den skillnad mellan Evas första och andra tal som Cassuto lyfter fram, och hur en sådan skillnad kan vara av vikt för framställningen av gudinneanspråket i Gen 4 och HB monoteistiska kontext.¹⁸

I denna studie kommer jag utgå från Cassutos historiska perspektiv på Evas tal i Gen 4 samt Pardes undersökning av vilken betydelse ett sådant perspektiv kan ha för förståelsen av Evas karaktärsutveckling. Med ideologikritiken som ramverk kommer jag söka svar på hur Evas gudinneanspråk bör förstås inom HB monoteistiska kontext genom att jämföra Evas två tal till sina nyfödda söner i Gen 4. I arbetet med texten kommer jag tillämpa Alters litterära analysmetoder på HB narrativ och rikta fokus mot hur texten fungerar som konstnärlig helhet. Jag kommer i denna undersökning argumentera för tesen att Eva gör anspråk på att vara en modergudinna i sitt namngivningstal till Kain och att detta anspråk inte är slumpmässigt utan ett resultat av en konstnärlig process.

¹⁸ Pardes, *Countertraditions in the bible*, 11, 40, 44–4651–53.

2 Teori och Metod: Ideologikritik

För att undersöka hur ett gudinneanspråk från Eva bör förstås inom HB monoteistiska kontext behöver jag söka svar på vilket syfte ett sådant gudinneanspråk skulle kunna tjäna. Till en sådan analys är ideologikritik passande som teoretiskt ramverk och metod då ideologikritiken undersöker vilken eller vilka ideologier som skulle kunna ligga till grund för textens utformning. Med ideologikritik som teoretiskt ramverk och metod hoppas jag kunna närma mig svar på frågorna om vilken funktion gudinneanspråket har i texten och om en sådan funktion kan spegla någon särskild ideologi.

2.1 Ideologikritik som teoretiskt ramverk

Ideologikritik som teoretiskt ramverk inom bibelvetenskapen utvecklades under 1990-talets början ur Karl Marx litterära perspektiv där fokus ligger på kopplingen mellan text och sociala strukturer. Även om ideologikritiken är sprungen ur Marx litterära perspektiv har forskare inom kritiken inte nödvändigtvis en marxistisk syn på ideologi. I denna undersökning utgår jag från Gale A. Yees definition av ideologi, vilken presenteras i boken *Judges and Method, New Approaches in Biblical Studies*. Yee lyfter att ordet ideologi ofta kopplas till politiken, men menar att det är mer allomfattande än så. Enligt Yees definition är ideologi ett verktyg för oss människor för att söka förstå verkligheten runt oss. Detta innebär att alla människor bär på ideologier.¹⁹

Inom ideologikritiken antar man att texter är en reproduktion av den ideologi som legat i producentens intresse att förmedla, därför antar man också att alla texter bär på ideologier. Liksom en teaterföreställning är en tolkning av ett manuskript utifrån rådande omständigheter vid tiden för föreställningens spelperiod tänker man sig inom ideologikritiken att texter är ett uttryckssätt för den producerande gruppen att framföra sin tolkning av de omständigheter som varit rådande under produktionen av texten. Ideologikritikens uppgift är att söka förstå hur texten återger och tjänar producentens ideologi.²⁰

För att övertyga andra om en särskild ideologi menar Yee att olika ideologiska strategier används. Genom att länka samman idéer med konkreta sociala praktiker enas sociala

¹⁹ Yee, *Judges and Method*, 139–140.

²⁰ Yee, *Judges and Method*, 139–141.

grupper och ideologin blir handlingsorienterad. Vidare rationaliseras särskilda intressen, övertygelser eller beteenden genom att trovärdiga förklaringar ges. Särskilda historiska värderingar och tillvägagångssätt görs universella, som de enda giltiga idealen för alla människor i alla tider. Dessa identifieras sedan med det omgivande samhällets ”sunda förnuft” så att de ideologiska värderingarna och praktikerna ses som självklara och ”naturliga”. Enligt ideologikritiken finns de ideologiska strategierna inskrivna i texten genom retoriska medel. Dessa retoriska medel, menar Yee, är en del av textens konstnärliga utformning som används för att övertyga mottagaren att acceptera den ideologi som texten bär.²¹

En viktig förutsättning för ideologikritiken är att Guds roll i narrativen ses som en karaktär bland andra. Förutom Yees framställning av ideologikritik använder jag mig i denna undersökning även av David J. A. Clines undersökning av HB texter med fokus på ideologi. Clines poängterar särskilt vikten av att Gud ses som en karaktär i HB berättelser eftersom Bibelns texter gör anspråk på att vara gudomligt nedlagda. Om vi ser texten som gudomlig är det lätt att okritiskt anta dess innehåll som allmängiltiga sanningar vilka kan appliceras för alla människor i alla tider. Med ett sådant perspektiv är det försåts inte möjligt att undersöka vilka ideologiska motiv som reproducerats i texten.²²

2.2 Ideologikritik som metod

Då ideologikritik är relativt nytt inom exegetiken finns flera arbetsmetoder inom området. Jag har valt att utgå från det metodförslag till ideologikritik som Gale A. Yee föreslår i boken *Judges and Method, New Approaches in Biblical Studies*.

I Yees metodförslag ingår både historiskkritiska och litteraturkritiska metoder. Yee föreslår att arbetet inleds med en preliminär textintern undersökning där motsättningar i texten avkodas. Därefter integreras dessa i en historiskkritisk analys för att undersöka de omständigheter och ideologier som varit rådande vid textens produktion, samt vilka verkliga sociala motsättningar texten kan svara mot. Efter detta föreslår Yee att ytterligare en textintern undersökning görs där texten undersöks i förhållande till det omgivande samhället för att se hur texten reproducerar och bär de omständigheter och konflikter som kan ha pågått vid tiden för textens produktion.²³

²¹ Yee, *Judges and Method*, 140–141, 143.

²² Yee, *Judges and Method*, 141, 143; Clines, *Interested Parties*, 24, 29–31.

²³ Yee, *Judges and Method*, 140–144.

Eftersom utrymmet för denna undersökning är begränsat och jag undersöker svårdaterat textmaterial med mytologiska inslag kommer jag inte göra en historiskkritisk undersökning av texten utan fokusera på den textinterna analysen. I bearbetningen av Yees metodförslag inspireras jag av Clines undersökning av HB texter med fokus på ideologi. Till skillnad från Yee undersöker han inte hur historiens omständigheter kan ha påverkat de redaktörer som satt samman texten. Clines utgår i stället endast från den ideologi som texten ger uttryck för och undersöker vilka omständigheter som en sådan ideologi förutsätter.²⁴ Jag kommer i den här studien, i likhet med Clines, endast arbeta textinternt för att söka svara på vilken ideologi som texten kan bära på och samtidigt anta att det finns en historisk horisont mot vilken tolkningen sker. Då den textinterna analysen i denna studie lutar mot en historisk horisont där modergudinnan Asheras titel är känd kommer jag vid valda tillfällen behöva pausa den litterära undersökningen för att ta in denna historiska horisont. Jag kommer sedan undersöka hur denna påverkar den litterära analysen, men jag kommer inte vidare undersöka texten ur ett historiskkritiskt perspektiv.

Enligt Yees metodförslag ligger fokus för den textinterna analysen på hur texten, genom dess retoriska utformning, bär de ofta konflikterande omständigheter som varit rådande för den producerande gruppen. För en sådan analys föreslår Yee en mängd olika litteraturkritiska metoder såsom narrativ kritik, strukturalism och dekonstruktion.²⁵ Vidare föreslår Yee att arbetet med den textinterna analysen består av två delar där man dels undersöker vilka röster som exkluderats ur texten på grund av att de skulle kunna strida mot den ideologi som producenterna velat ge uttryck för, dels undersöker textens konstnärliga utformning för att ta reda på hur de ideologiska strategierna är inkodade i texten genom retoriska medel. Genom dessa retoriska medel övertygas mottagaren att acceptera den ideologi som texten bär. Vid undersökning av textens utformning menar Yee att särskilt fokus bör riktas mot de olika, och ofta motstridiga, sätt som enskilda karaktärer porträtteras. I båda dessa delar menar Yee att textens ideologi blir särskilt synlig.²⁶

För att begränsa omfånget för denna uppsats har jag valt att endast arbeta med den del av Yees metodförslag där textens konstnärliga utformning står i centrum. En sådan avgränsning är lämplig för denna undersökning då jag utgår från de två olika tal, det ena med gudinneanspråk och det andra utan, som Eva ger sina söner i Gen 4. Genom att jämföra hur dessa tal är utformade och om en sådan utformning leder mottagaren till att anta något särskilt

²⁴ Clines, *Interested Parties*, 26–27.

²⁵ Yee, *Judges and Method*, 142–143.

²⁶ Yee, *Judges and Method*, 143.

förhållningssätt till gudinneanspråket hoppas jag kunna avgöra vilken funktion gudinneanspråket fyller i texten och om en sådan funktion bär någon särskild ideologi.

Enligt Yees metodförslag är målet med denna analys att undersöka hur de ideologiska strategierna används i narrativet. Här undersöks därför textens retorik och dess konstnärliga sätt att övertyga mottagaren om en ideologisk hållning genom systematisk analys av textens uppbyggnad.²⁷ För att begränsa omfånget ytterligare men samtidigt få en så bred förståelse som möjligt för hur bibeltexten är utformad har jag valt att använda det litterära perspektiv som Robert Alter presenterar i boken *The Art of Biblical Narrative*. Perspektivet fungerar väl ihop med ideologikritiken då det fokuserar på textens konstnärliga utformning. Alter menar att vi kan närma oss en bättre förståelse för vad Bibelns narrativ är ämnade att förmedla genom att se sammanvävningar av olika textmaterial som en konstnärlig process där de olika delarna av texten är tänkta att resonera med varandra.²⁸

Alters perspektiv fungerar också väl ihop med textmaterialet för denna undersökning. I en undersökning av Gen 2:18–24 visar Alter, genom analys av textens uppbyggnad, på hur redaktörer avsiktligt valt ut och modifierat mytologiskt material för att förmedla ett nytt budskap.²⁹

Jag kommer alltså inte göra en traditionell retorisk analys av texten i den här undersökningen utan använda Alters perspektiv för att analysera textens konstnärliga uppbyggnad. Jag kommer inte heller använda de narratologiska perspektiv som Yee tar upp i sitt metodförslag, utan i stället fokusera på språkliga markörer, struktur och repetition, vilka Alter ser som essentiella för att förstå HB narrativ. Analysen kommer inte heller syfta till att undersöka tänkta författare och mottagare vid tiden för nedtecknandet, utan fokuserar på vad narrativets konstnärliga utformning kan vara ämnad att övertyga en mottagare om. I diskussionen kommer jag närmare undersöka hur den litterära analysen svarar mot de ideologikritiska frågeställningarna om funktion och ideologi.

2.2.1 Alters litterära perspektiv på HB narrativ

Övergripande i Alters perspektiv på HB narrativ är repetitioner. Moderna västerländska läsare är vana vid informationstäta narrativ med subtila repetitioner. I HB narrativ är texten i stället minimalistiskt utformad med tydliga repetitioner. Vid läsning av HB narrativ bör därför

²⁷ Yee, *Judges and Method*, 142–143.

²⁸ Alter, *The Art of Biblical Narrative*, 1, 21–22, 31–32, 36–54, 56–59, 77–78, 162, 220.

²⁹ Alter, *The Art of Biblical Narrative*, 30–32.

uppmärksamheten riktas mot att detektera de små skillnaderna mellan dessa repetitioner. De små skillnaderna ger narrativets till synes repetitiva delar olika innebörd. Genom olika typer av repetition leds mottagaren på så vis till att dra egna slutsatser om berättelsens budskap och teman utan att narratören kommenterar det explicit. När avgörande skillnader förekommer i repetitionen kan dessa visa på att handlingen närmar sig berättelsens klimax.³⁰

Utöver repetitioner delas Alters litterära perspektiv på HB berättelseform in i följande begrepp: Ordval, agerande och dialog³¹ samt narratörens kommentarer³². Undersökning av repetition är centralt vid analys utifrån dessa begrepp.

2.2.1.1 ORDVAL

Då berättelserna är minimalistiskt återgivna bör särskild vikt läggas vid undersökning av vilka ord som används i HB narrativ. Repetition av ord och fraser visar på det som är framträdande eller tematiskt i berättelsen. Tydligast syns repetition av verbroten, men repetitionen kan även utgöras av andra ord med fonetiska likheter, synonymer eller motsatsord. Vid frekvent upprepning av ett ord i en berättelse fungerar det som tematiskt nyckelord³³ och visar på berättelsens budskap och tematik. Nyckelordens mönster kan ses som vågor genom texten där orden avspeglar textens inre rytm. Nyckelordet används särskilt för att visa på vad som händer protagonisten. Nyckelorden markerar även kopplingar mellan olika narrativa enheter. Till exempel används verben att *gå* respektive att *återvända* som nyckelord i Ruts bok.³⁴

2.2.1.2 AGERANDE OCH DIALOG

Särskilt fokus bör riktas mot repetitioner av karaktärernas agerande. När flera ageranden länkas samman genom repetition utgör dessa en orsakskedja. Till exempel syns ett samband mellan patriarken Jakobs handlande och det som senare händer honom och hans familj. Jakob lurar till sig födslorätten och blir sedan själv lurad när han gifter sig med Lea i stället för Rakel. En sådan orsakskedja kan härledas till en ursprunglig handling, vilken i fallet med Jakob var när han

³⁰ Alter, *The Art of Biblical Narrative*, 116–118, 123, 223–224.

³¹ Alter gör en distinktion mellan agerande och dialog, men menar att dialog är den högsta formen av agerande. Därför har jag valt att slå ihop dessa kategorier här. Alter, *The Art of Biblical Narrative*, 82.

³² Alter, *The Art of Biblical Narrative*, 223–228.

³³ Kallas även *leitwort*, först upptäckt av Martin Buber och Franz Rosenzweig, för mer information se Alter, *The Art of Biblical Narrative*, 116.

³⁴ Alter, *The Art of Biblical Narrative*, 116–120, 223–224.

lurade till sig födslorätten av sin äldre bror. Vidare syns karaktärernas ageranden i antalet verb som används och verbens innebörd samt om karaktären är passiv eller aktiv i verbet.³⁵

Alter gör en distinktion mellan agerande och dialog, men som jag förstår det menar Alter att de viktigaste händelserna i HB narrativ i regel visas genom dialog då dialog är den högsta formen av agerande.³⁶ Jag har därför valt att slå ihop dessa kategorier här.

En längre dialog signalerar att något viktigt händer i berättelsen, men även ett skifte från berättande text till dialog antyder att extra uppmärksamhet bör riktas mot det som sägs i dialogen. HB karaktärer ges friheten att själva tampas med sitt öde och avslöja sina karaktärsdrag, utan den auktoritära narrators kommentarer. Alter menar att denna frihet speglar den monoteistiska världsbilden där varje mänsklig agent skapats till Guds avbild med egen handlingskraft och egna känslor.³⁷

Vid förekomst av dialog menar Alter att följande frågor bör ställas; är detta det första rapporterade talet av den ena eller båda samtalsparter, och om så är fallet varför valde nedtecknarna just det här särskilda tillfället att låta karaktären avslöja sig själv genom att tala? Hur beskriver talet karaktären och dess relation till den andra parten av dialogen? Då dialoger i HB kan avbrytas på olika sätt föreslår Alter att även följande frågor ställs; när svarar karaktärer varandra utan att egentligen svara på det som den andra personen sagt, och när avbryts dialogen plötsligt så att repliken vi kanske förväntat oss uteblir?³⁸

2.2.1.3 NARRATORNS KOMMENTARER

Narratorn är mycket diskret i HB, oftast får karaktärerna själva avslöja sig genom handling och dialog. Narrators tydligaste roll i narrativet är att förmedla en utsagd känsla av allvetande, gudomlig kunskap.³⁹ Som vi sett tidigare är en viktig förutsättning för ideologikritiken att Guds roll i narrativen ses som en karaktär bland andra.⁴⁰ Även Alter utgår från ett sådant perspektiv och menar att narrators diskreta men allvetande hållning i HB narrativ skapar en känsla för mottagaren att narrators besitter gudomlig kunskap. Genom att endast sporadiskt låta narrators dela sin allvetande kunskap med mottagaren och låta en stor del av karaktärernas motiv förbli höljt i tvetydighet kan HB nedtecknare ge en känsla av å ena sidan en fullständigt allvetande, gudomlig kunskap och å andra sidan en ofullständig, mänsklig kunskap. Att det sitter en eller

³⁵ Alter, *The Art of Biblical Narrative*, 7–8, 224.

³⁶ Alter, *The Art of Biblical Narrative*, 82, 88.

³⁷ Alter, *The Art of Biblical Narrative*, 82, 109–110, 226.

³⁸ Alter, *The Art of Biblical Narrative*, 226–228.

³⁹ Alter, *The Art of Biblical Narrative*, 109–110, 228–229.

⁴⁰ Yee, *Judges and Method*, 141, 143; Clines, *Interested Parties*, 29–31.

flera mänskliga redigerare bakom texten och ger röst åt den auktoritativa narratören för vilken Guds totala kunskap inte är dold maskeras mycket väl genom narrativets konstnärliga utformning.⁴¹

Alter menar att vi därför bör rikta särskild uppmärksamhet till de tillfällen som narratören saktar ned det vanliga tempot för att ta in detaljer vilka i vanliga fall inte delas med mottagaren. Detaljer som relationella epitet eller uteslutande av karaktärens namn visar till exempel på karaktärens funktion i berättelsen, Michal pendlar mellan att omnämnas som Sauls dotter och Davids hustru beroende på hennes funktion i segmentet.⁴²

2.4 Analysens disposition

Undersökningen består av två delar. I båda delarna kommer jag använda mig av Alters litterära perspektiv på HB narrativ, vilket jag beskrivit ovan under rubriken *2.2.1 Alters litterära perspektiv på HB narrativ*.

I den första analysdelen kommer jag undersöka verserna Gen 4:1 respektive 4:25 var för sig med fokus på gudinneanspråkets framställning. I den andra analysdelen kommer jag jämföra verserna. Jag kommer då rikta särskilt fokus mot hur verserna länkas samman genom repetitioner samt hur dessa repetitioner leder mottagaren till att se mönster inom texten i form av nyckelord och orsakssamband. Då Evas tal är placerat i mitten av både vers 1 och vers 25 kommer jag dela in verserna i två delar för att kunna analysera talen var för sig. Under varje versdel kommer analysen delas upp utifrån de ovan nämnda kategorierna *ordval*, *agerande och dialog*, samt *narratorns kommentarer*.⁴³

Som grund för min analys kommer jag göra en egen översättning och föreslå en struktur på texten utifrån ordens betydelse, grammatik och syntax.

Då denna studies syfte förutsätter en historisk miljö där modergudinnan Asheras titel är känd kommer jag vid valda tillfällen pausa den litterära undersökningen för att ta in denna historiska miljö.

⁴¹ Alter, *The Art of Biblical Narrative*, 109–110, 197, 228–229.

⁴² Alter, *The Art of Biblical Narrative*, 116–117, 119–120, 223–224.

⁴³ För mer information se avsnittet under rubriken *2.2.1 Alters litterära perspektiv på HB narrativ*.

3 Analys: Gudinneanspråk i en monoteistisk kontext

3.1 Analysdel 1: Evas två olika namngivningstal

3.1.1 Vers 1a: Adam känner Eva

וְהָאָדָם, יָדַע אֶת-חַוָּה אִשְׁתּוֹ; וַתְּהַר, וַתֵּלֶד אֶת-

*Och mannen [alt. människan]⁴⁴ kände sin fru,
Eva, varpå hon blev gravid och födde...*

3.1.1.1 ORDVAL

De två ord, *וְהָאָדָם*, *mannen* och *יָדַע*, *kände*, som inleder skapelseberättelsernas fjärde kapitel verkar ha en ovanlig ordföljd. I hebreiskan följer vanligen subjekt efter predikat men här är ordningen omvänd då predikatet, *יָדַע*, *kände*, följer efter subjektet *וְהָאָדָם*, *mannen*. Enligt Cassuto innebär en sådan syntaktisk avvikelse att subjektet framhävs. Han föreslår att ordföljden ger betydelsen: *...och nu tillbaka till mannen, vad hände med honom? Jo, detta hände med honom: Han kände sin fru, Eva...* Essensen i Cassutos resonemang verkar vara att syntaxen här kopplar samman Gen 4 med tidigare kapitel och att berättelsen i Gen 4 kommer svara på frågan om vad som hände med mänskligheten efter att hon blivit utestängd från Paradisets trädgård.⁴⁵

Med denna analys av de inledande ordens syntax i åtanke går vi vidare till att undersöka betydelsen av verbet *יָדַע*, *kände*. Även här finns en länk till tidigare kapitel i skapelseberättelsen. Pardes och Cassuto är överens om att kunskapen här anspelar på den kunskap som Adam och Eva illegalt tillskansat sig när de i tidigare kapitel åt av frukten från Kunskapens träd.⁴⁶ Vidare menar Pardes att det är först i detta kapitel som denna kunskap kommer att realiseras. Pardes menar att fokus för kunskapen nu ligger på ordets sexuella betydelse och vad som ofta följer en sådan kunskap.⁴⁷

⁴⁴ B2000 har översättningen *mannen*. Sarna har valt *the man*, Sarna, *The JPS Torah Commentary on Genesis*, 31. Cassuto har i stället valt översättningen *Adam*, Cassuto, *A Commentary on the Book of Genesis: Part I*, 197. Alter har valt översättningen *the human*, Alter, *Introduction to Genesis*, 19. Jag har valt översättningen *mannen* för att meningen ska bli så begriplig som möjligt då också Eva är en människa, men för att översättningen på bästa sätt ska kunna spegla den parallell som länkar samman v. 25 med v. 1 behöver vi ta i beaktning att *וְהָאָדָם* också har förståelsen *människan*.

⁴⁵ Cassuto, *A Commentary on the Book of Genesis: Part I*, 123–125, 172–173, 185–186, 197.

⁴⁶ Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 40; Cassuto, *A Commentary on Genesis: Part I*, 197.

⁴⁷ Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 40.

Följderna av denna kunskap realiseras redan i nästa sats, וַתְּהַר, וַתֵּלֶד, *varpå hon blev gravid och födde...* I ljuset av dessa händelser verkar den inledande satsen kunna förstås i sin fullhet. Genom kombinationen av verben וַתְּהַר, *gravid*, respektive וַתֵּלֶד, *födde*, och användningen av Evas namn ser både Sarna och Cassuto en parallell till narrators⁴⁸ interpretation av Evas namn i 3:20; *...hon blev moder till alla som lever.*⁴⁹ Både Sarna och Cassuto tolkar bristen på tillgången av Livets träd utanför Paradisets trädgård som ett hot mot människoartens fortsatta överlevnad. Utan tillgång till denna frukt kommer människoarten att dö ut. Löftet som getts om att Eva skulle bli moder till alla som lever utgör räddningen för mänskligheten. Genom att föda nytt liv kan Eva nu uppehålla artens fortsatta överlevnad även utan tillgång till Livets Träd. Enligt Sarna ges människorna på så vis möjligheten att låta livet triumfera över döden.⁵⁰

Pardes presenterar en, för denna undersökning, särskilt intressant aspekt på verben וַתְּהַר, *gravid*, och וַתֵּלֶד, *födde*. Hon menar att berättelsen om mänsklighetens fortsatta överlevnad inte slutar med att Eva föder nytt liv. I stället ser hon detta som inledningen till det nya temat inom skapelsens värld som realiseras här. Enligt Pardes är det nya temat genealogi.⁵¹

Om vi läser samman Cassutos interpretation av versdelens ovanliga syntax med analysen ovan om och mänsklighetens fortsatta överlevnad genom Evas moderskap och genealogi kan vi se att narrativets inledning verkar ha betydelsen: *...och nu tillbaka till människan, vad hände med henne efter att tillgången till Livets Träd strypts? Jo, detta hände: Mannen kände sin fru Eva, hon som skulle bli moder till alla som lever, varpå hon blev gravid och födde...*

3.1.1.2 AGERANDE

I narrativets inledande händelse är mannen agerande subjekt genom verbet יָדַע, *han kände*. I denna initiala handling är Eva objekt för mannens agerande. Som följd av Adams agerande tillskrivs Eva i sin tur två verb som agerande subjekt, וַתְּהַר, *gravid*, respektive וַתֵּלֶד, *födde*.

⁴⁸ Cassuto menar att Gen 3:20, *hon blev moder till alla som lever*, är narrators interpretation av namnet och inte Adams, då Adam inte utges som en karaktär som kan se in i framtiden. En sådan tolkning går i linje med Alters perspektiv på HB narrativ där narrators allvetande används för att visa på kontrasten mellan den mänskliga okunskapen och den gudomliga kunskapen. För mer information om Cassutos resonemang se Cassuto, *A Commentary on the Book of Genesis: Part I*, 170–171.

⁴⁹ Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 170–171, 197.

⁵⁰ Sarna, *The JPS Torah Commentary on Genesis*, 30; Cassuto, *A Commentary on Genesis: Part I*, 123–125, 172–173, 185–186, 197.

⁵¹ Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 40.

3.1.1.3 NARRATORNS KOMMENTARER

Vi har sett att narratören här i kapitlets inledning både ger tillbakablickar till de för Gen 4 väsentligaste delarna av skapelseberättelsens tidigare kapitel och samtidigt en indikation om det nya som ska komma i detta kapitel. Parallellen till den allvetande narratörens kommentar i Gen 3, *[Eva] blev moder till alla som lever*, verkar vägleda förståelsen för vad detta kapitel ska komma att handla om. Här går löftet om fortsatt liv i uppfyllelse, vilket öppnar upp för det nya temat i skapelsens värld, genealogi.⁵²

Enligt Alters perspektiv bör vi i analysen av narratörens kommentarer ta fasta på detaljer som användning av karaktärens relationella epitet och namn då dessa visar på karaktärernas funktion i berättelsen. Till skillnad från benämningen av mannen används både Evas namn och hennes relationella epitet אִשְׁתּוֹ, *hans [Adams] fru*. Vi har sett att Evas namn har med hennes moderskap att göra. Användningen av Evas namn skulle alltså kunna guida förståelsen av Evas funktion i berättelsen mot att handla om hennes moderskap.

3.1.2 Vers 1b: Namngivningstal med gudinneanspråk

קַיִן וְחַוְוָה יָצְאוּ מִן הַגַּן וַיִּשְׁכְּנוּ בְּאֶרֶץ נִדְבָר

...Kain, och hon sa: Jag har skapat en man tillsammans med YHWH.

3.1.2.1 ORDVAL

I det första namngivningstalet som Eva håller i Gen 4 möter vi henne direkt efter att hon fött sitt första barn, Kain. För att närma oss en förståelse för betydelsen av detta tal börjar vi med att undersöka strukturen för namngivningstal i HB narrativ. Det är vanligt att mödrar håller namngivningstal till sina söner i HB. Dessa tal följer ett givet mönster där en ordlek skapar en fonetisk länk mellan namnet och givarens motivering till namnvalet. Denna ordlek utgör talets klimax.⁵³ För att få en djupare förståelse för innebörden av denna ordlek behöver vi undersöka ordens betydelse.

Vi börjar med att undersöka betydelsen för namnet קַיִן (*qajin*). Namnet kommer ur verbstammen קָן, vilken i flera semitiska språk har betydelsen *att forma* eller *smida*. Cassuto menar att förståelsen för stammen har att göra med en generell betydelse för hantverkare, någon som *skapar* eller *formger* ur råmaterial. Han drar därför slutsatsen att קַיִן

⁵² Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 40.

⁵³ Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 43.

(*qajin*) betyder *en skapad eller formad varelse*.⁵⁴ Vi kan notera att Cassuto uppmärksammar att karaktärers namn har en avgörande faktor för karaktärernas kommande öden.⁵⁵ Alter observerar att betydelsen av Kains namn reflekteras i hans kommande ättlingars yrken.⁵⁶

Utifrån undersökningen av betydelsen för namnet קַיִן (*qajin*) går vi vidare till att undersöka verbet קָנִיתִי (*qaniti*). Detta verb utgör den fonetiska länken mellan namnet och namngivningstalets interpretation.⁵⁷ Verbet קָנִיתִי (*qaniti*) är mångtydigt då verbroten קָנָה har två möjliga stammar med olika betydelse. Verbet kan antingen ha med ägandeskap att göra eller handla om skapande.⁵⁸ Vi stannar vid stammen med betydelse inom skapandets sfär och undersöker hur denna används i HB. Enligt Cassuto är stammen tillägnad Gud som skapande subjekt. Verbet används i två avseenden för Guds skapande, dels vid Guds skapande av världen, till exempel i Gen 14:22 *...himlens och jordens skapare [קָנָה] ...*⁵⁹, dels vid människans fortplantning, till exempel i Ps 139:13 *du skapade [קָנִיתָ] mina inälvor, du vävde mig i moderlivet*. I båda avseenden ges äran för skapandet av världen och allt som lever i den till Gud.⁶⁰

Pardes påpekar problematiken för HB monoteistiska kontext som följer med att den vanliga människan Eva här tillskrivs detta verb som avser gudomligt skapande och menar att många⁶¹ översättningar undviker detta teologiska problem genom att mildra omständigheterna och låta översättningen av verbet קָנִיתִי (*qaniti*), spegla roten med avseende på ägandeskap. Enligt Pardes är en sådan översättning numera ifrågasatt. I artikeln "*Did Eve Acquire, Create, or Procreate with Yahweh? A Grammatical and Contextual Reassessment Of קָנָה in Genesis 4:1.*" kommer David Bokovoy fram till att procreate är den troligaste översättningen av ordet קָנִיתִי (*qaniti*) i Gen 4:1, vilket stärker en översättning av verbet med

⁵⁴ Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 197–198; Sarna, *The JPS Torah commentary on Genesis*, 32; Alter, *The Hebrew Bible*, 19. Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 43.

⁵⁵ Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 202.

⁵⁶ Alter, *The Hebrew Bible*, 19.

⁵⁷ Sarna, *The JPS Torah Commentary*, 32; Alter, *The Hebrew Bible*, 19; Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 43; Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 201–202.

⁵⁸ Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 43; Sarna, *The JPS Torah commentary*, 32; Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 199–200; Holladay, William L., ed., *A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament: Based on the First, Second and Third Editions of the Koehler-Baumgartner Lexicon in Verteris Testamenti Libros* (Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1971), 320.

⁵⁹ Översättning hämtad från B2000.

⁶⁰ Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 200–201. Cassuto menar även att en parallell kan dras till i Gen 2:4b då קָנָה är synonymt med verbet יָצָא.

⁶¹ Pardes refererar till King James "I have gotten a man from the Lord"; JPS "I have acquired a man with the help of God." Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 44.

hänseende på skapandets sfär.⁶² Både Pardes och Cassuto visar på att det finns ett syfte med att just en sådan förståelse av verbet infogats i namngivningstalet.⁶³

För att vidare undersöka verbets syfte i Evas namngivningstal behöver vi gå utanför berättelsen och ta in ett historiskt perspektiv. Både Cassuto och Sarna visar på ugaritiska inskriptioner där samma rot, קנה, används i modergudinnan Asheras titel, qnyt 'ilm, vilken översatt till hebreiska blir קְנִית הָאֱלֹהִים, *gudaskaperskan* eller *gudaföderskan*. Modergudinnor omnämns ofta i mytologiska epos och har där, tillsammans med den manliga gudomen, en aktiv roll i skapelseprocessen.⁶⁴

Cassuto menar att vi, utifrån denna kunskap om hur verbet används utanför HB monoteistiska kontext, kan skönja nedtecknarnas intention med verbet קְנִיתִי (*qaniti*). Genom att använda ett verb som associeras med en modergudinna tillåts Eva att göra anspråk på att själv vara en modergudinna och att hon därför skapat Kain tillsammans med Gud.⁶⁵ Pardes tar fasta på denna koppling till mytologiska epos och menar att Evas tal inte kan ses som något annat än en djärv provokation till den monoteistiska kontexten.⁶⁶

När vi nu tittat närmare på innebörden av de fonetiskt sammanlänkade orden קַיִן (*qajin*) och קְנִיתִי (*qaniti*) i namngivningstalets ordlek kan vi se att båda faller inom betydelsen för *skapande*. Det kan därför vara av intresse att vidare undersöka vad namnet קַיִן (*qajin*) och Evas motivering till namnvalet genom ordet קְנִיתִי (*qaniti*) tillsammans kan innebära för förståelsen av namngivningstalet.

Både Alter och Sarna tar fasta på den semantiska likheten mellan orden och menar att denna utgör ytterligare en länk mellan namnet Kain och Evas motivering till namnvalet.⁶⁷ Cassuto utvecklar dessutom förståelsen av ordens semantiska likhet och föreslår att stammarna קין och קנה representerar två utvecklingar ur samma arkaiska rot, vilket ger båda verben grundförståelsen *att formge*. Pardes bekräftar denna semantiska länk och menar att en sådan är ovanlig för namngivningstal i HB då det vanligtvis endast är ordens fonetiska likhet som länkar samman namnvalets motivering med namnet.⁶⁸

⁶² Bokovoy, David E., "Did Eve Acquire, Create, or Procreate with Yahweh? A Grammatical and Contextual Reassessment Of קנה in Genesis 4:1." *Vetus Testamentum* 63, no. 1 (Brill, 2013), 33, 35.

⁶³ Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 44–46; Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 201.

⁶⁴ Cassuto, *A Commentary on the Book of Genesis: Part I*, 200–201; Sarna, *The JPS Torah commentary*, 32.

⁶⁵ Cassuto, *A Commentary on the Book of Genesis: Part I*, 200–201.

⁶⁶ Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 45–46.

⁶⁷ Alter, *The Five Books of Moses Torah*: Volume 1, 19; Sarna, *The JPS Torah commentary*, 32.

⁶⁸ Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 43.

Då det inom Alters perspektiv är de små skillnaderna mellan repetitioner som bär berättelsens budskap och teman skulle denna semantiska likhet mellan namnet som Eva ger sin son och hennes provokativa motivering till det kunna vara av vikt för vår förståelse av talet. Cassuto menar att vi utifrån grundförståelsen av orden som *att formge* kan se innebörden av hur verbet קָנִיתִי (*qaniti*) och namnet קַיִן (*qajin*) samspelar i Evas namngivningstal till Kain; *Eva ger sin förstfödde namnet Kain, קַיִן (qajin) en formad varelse, eftersom hon formgett honom, קָנִיתִי (qaniti)*.⁶⁹

Det är inte endast ordet קָנִיתִי (*qaniti*) och länken till namnet Kain, קַיִן (*qajin*) som sticker ut här i Evas första namngivningstal. Enligt Pardes är alla ord i detta tal problematiska. Vi fortsätter undersökningen av Evas namngivningstal med det underliga och ovanliga ordvalet מַאֲדָּם, *man*, för Evas nyfödda barn.⁷⁰ Cassuto menar att detta syftar tillbaka till när Gud skapade mannen i Gen 2:7 och att Eva här säger sig ha skapat en till man, likvärdigt med när Gud skapade den förste mannen.⁷¹ Pardes lägger märke till att ordet מַאֲדָּם, *man*, inte förekommer i Gen 2:7 utan först i Gen 2:23 efter att Eva formats och Adam håller ett namngivningstal till henne där han ger henne sitt första namn אִשָּׁה, *kvinnna*. Pardes drar slutsatsen att det i stället är dit som den ovanliga användningen av ordet מַאֲדָּם, *man*, refererar till. Essensen i Pardes resonemang tycks vara att Eva inte säger sig ha skapat en ny man utan att hon retroaktivt skapat den förste mannen, Adam.⁷² Både Pardes och Cassuto menar alltså att det underliga ordvalet מַאֲדָּם, *man*, för Evas nyfödda barn innebär att Eva säger sig ha skapat Kain likvärdigt med när Gud skapade mannen.

Vi går vidare till att undersöka den sista delen av talet där Eva säger att hon skapat אֶת-יְהוָה, *tillsammans med YHWH*. Pardes menar att detta kanske är den mest förbryllande delen av talet. Här blir Gud, den allsmäktige Skaparen kring vilken allt kretsar, skandalöst behandlad som en partner i skapelseprocessen. Pardes menar att många bibelöversättningar söker kringgå problematiken och refererar till JPS som har valt översättningen *...with help of the Lord*.⁷³ Cassuto kringgår däremot inte problematiken utan menar att orden אֶת-יְהוָה här inte kan förstås på annat sätt än att Eva säger sig stå *tillsammans och likvärdig med Gud i rangen av skapare*.⁷⁴ Pardes noterar att Cassuto menar att אֶת-יְהוָה inte endast betyder *likvärdigt med* utan också *tillsammans med*. Hon hänvisar till Cassutos tolkning av ordet som refererar till Gud här;

⁶⁹ Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 201–202.

⁷⁰ Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 44.

⁷¹ Cassuto, *A Commentary on the Book of Genesis: Part I*, 201.

⁷² Pardes, *Countertraditions in the bible*, 47–48, 50.

⁷³ Pardes, *Countertraditions in the bible*, 44.

⁷⁴ Cassuto, *A Commentary on the Book of Genesis: Part I*, 201.

Tetragrammaton יהוה, *YHWH*. Cassuto menar att detta innebär att Guds immanens och personliga relation till skapelsen ställs i centrum. Pardes läser samman Cassutos översättning av אֱת־יְהוָה med hans tolkning av användningen av Tetragrammaton יהוה, *YHWH* och menar Eva känner Guds närhet, inte för att Gud möter henne där hon är, utan för att Eva möter Gud där han är. Evas anspråk på gudinnans position i rangen av skapare tillåter henne att bli Guds partner i skapelseprocessen.⁷⁵

För att vidare förstå innebörden av uttrycket אֱת־יְהוָה, *tillsammans med YHWH*, behöver vi återigen gå utanför den litterära analysen för att ta in ett historiskt perspektiv. Pardes lyfter att det i detta uttryck går att se länkar till polyteistiska mytologier och modergudinnor. Hon visar på hur både Skinner och Kikawada menar att det går att se tydliga likheter mellan hur Eva beskriver sig i namngivningstalet till Kain och beskrivningar av modergudinnor. Skinner visar på en slående lik vers i den babyloniska skapelsemyten; *Aruru [modergudinnan] skapade människosläktets säd tillsammans med honom [den manliga gudomen, Marduk]*. Medan Kikawada visar på hur modergudinnan Mami i Atra-Hasis formar en man ur lera med den manliga gudomen Enkis hjälp. I båda texterna förekommer ordet *itti*⁷⁶ vilket motsvarar den hebreiska prepositionen אֶת.⁷⁷ Uttrycket אֱת־יְהוָה, *tillsammans med YHWH*, verkar alltså leda vår förståelse av Evas gudinneanspråk som att hon ställer sig bredvid Gud i skapelseprocessen och ser sig som en modergudinna som skapar människor tillsammans med en manlig gudom.

Om vi nu läser samman innebörden av hur verbet קָנִיתִי (*qaniti*) och namnet קַיִן (*qajin*) samspelar med det underliga ordvalet אִישׁ, *man*, för Evas nyfödda barn och talets avslutning אֱת־יְהוָה, *tillsammans med YHWH*, kan vi kanske se betydelsen av talet i sin helhet. Cassuto tolkar talet som att Eva säger att: *YHWH formade den första mannen, och jag har format den andre mannen: Jag står tillsammans (alltså likvärdig) med honom i rangen av skapare.*⁷⁸ Om vi även tar in Pardes tolkning av ordvalet אִישׁ, *man*, får vi i stället tolkningen: *Jag [Eva] har retroaktivt format den första mannen tillsammans med Gud: Jag står likvärdig med Gud i rangen av skapare.*

⁷⁵ Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 245–246. Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 44.

⁷⁶ Pardes transkribering, Pardes, *Countertraditions in the bible*, 45.

⁷⁷ Pardes, *Countertraditions in the bible*, 45.

⁷⁸ Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 201.

3.1.2.3 AGERANDE OCH DIALOG

Vi har tidigare sett att Eva, i första delen av vers 1, tillskrivs två verb *נִתְהַר*, *gravid*, respektive *וַתֵּלֶד*, *födde*. I denna andra del av versen fortsätter Eva att agera med ytterligare två verb, *וַתֹּאמֶר*, *och hon sa*, respektive *קָנִיתִי* (*qaniti*) *jag har skapat/formgett*. Eva är talande subjekt och Gud är talets mottagare. Kain utgör objektet för namngivningen och för verbet *קָנִיתִי* (*qaniti*) *jag har skapat/formgett*. Till skillnad från de tidigare verben där Eva varit agerande subjekt är detta verb inte en påföljd av Adams agerande. Verbet uttrycker i stället en självständig handling från Evas sida.

Både Pardes och Cassuto menar att vi här möter Eva i glädjen efter att ha fött sitt första barn, och att hon i denna glädje överträder gränserna för vad en människa får lov att säga.⁷⁹ I analysen av vers 1a har vi sett att Evas moderskap kan vara av vikt för förståelsen av hennes funktion i berättelsen, och i analysen av ordvalen i Evas namngivningstal har vi sett att Eva här gör anspråk på att vara en modergudinna som skapat sin son tillsammans med Gud. Enligt Pardes är namngivningstalet ett uttryck för Eva som karaktär att undersöka moderskapets plats i skapelseprocessen.⁸⁰

För att få en djupare förståelse för vad Evas gudinneanspråk har för betydelse för Evas karaktär behöver vi återigen gå utanför den litterära analysen för att ta in ett historiskt perspektiv. Pardes undersöker porträtteringen av Evas agerande genom att jämföra hur talet skulle framstå om det i stället uttalats av en modergudinna. Hon menar att om en modergudinna framfört namngivningstalet skulle det tolkas som sakligt, eller till och med ödmjukt. När det i HB monoteistiska kontext i stället är en enkel människa som framför talet innebär det att hon gör anspråk på de gudomliga skapandekrafter som endast är tillskrivna Gud. Eva framställs därför som så långt ifrån ödmjuk som man kan komma.⁸¹

Utifrån denna analys av hur Eva porträtteras kan vi närmare undersöka hur talet beskriver Evas relation till Gud. Vi har sett att Eva gör anspråk på Guds skapandekrafter. Pardes menar att detta innebär att Eva gör revolt mot Gud som den suveräna skaparen och utmanar hans plats i skapelseprocessen.⁸²

Eftersom Kain är objekt för Evas tal bör vi även titta närmare på hur talet beskriver hennes relation till honom. Vi har sett att det finns en, för namngivningstal, ovanlig semantisk länk mellan namnet Kain och Evas motivering till namnvalet. Vi har också sett att Cassuto

⁷⁹ Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 201; Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 43, 46, 201.

⁸⁰ Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 42.

⁸¹ Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 45–46.

⁸² Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 42, 46.

interpreterar denna länk med att: *Eva ger sin förstfödde namnet Kain, קַיִן (qajin) en formad varelse, eftersom hon formgett honom, קַנִּיתִי (qaniti)*. Genom den semantiska länken mellan orden קַיִן och קַנִּיתִי, verkar Kain alltså inte endast vara objekt för Evas namngivning av honom, utan även bli objekt för den kreativa skapandekraft som Eva påstår sig ha.

Vi kan också se att Evas tal utgör ett skifte från berättande text till dialog vilket, enligt Alters perspektiv, indikerar att talet har extra stor inverkan på berättelsens helhet.⁸³

3.1.3 Vers 25 a: Adam känner Eva ännu en gång

וַיִּדַע אָדָם עוֹד אֶת-אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד

och Adam kände sin fru igen varpå hon födde...

3.2.3.1 ORDVAL

I narrativets avslutande vers möter vi åter Adam och Eva. Här följer satsen hebreiskans normala ordföljd där subjektet följer efter predikatet. Cassuto uppmärksammar ordet וַיִּדַע, *igen*, och hur det visar på att denna vers inte bara är en upprepning av vers 1 utan att de upprepade händelserna i denna vers är avsiktligt sammanlänkade med berättelsens inledning.⁸⁴

3.2.3.2 AGERANDE OCH DIALOG

Händelsen inleds med verbet וַיִּדַע där Adam är agerande subjekt och Eva passivt objekt. Händelserna går därefter direkt vidare till verbet וַתֵּלֶד, *födde*, där Eva är agerande subjekt. Adam och Eva tilldelas lika många verb i denna versdel.

3.2.3.3 NARRATORNS KOMMENTARER

Som vi sett tidigare är användningen av relationella epitet och karaktärers namn, i enlighet med Alters perspektiv, av vikt för förståelsen av karaktärernas funktion i berättelsen. Här omnämns Adam vid namn, medan Eva tilldelas epitet וַתֵּלֶד, *hans [Adams] fru*. Eva omnämns alltså endast i förhållande till Adam här.

⁸³ Alter, *The Art of Biblical Narrative*, 226.

⁸⁴ Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 190–191.

3.1.4 Vers 25b: Namngivningstal utan gudinneanspråk

בן ותקרא את-שמו שת: כי שֵׁת-לי אֱלֹהִים זָרַע
אָחֵר--מִמֶּנִּי הֵבִיל כִּי הָרַגוּ קַיִן

...en son och kallade honom Set, "ty", [sade hon], "Gud har gett mig en annan ättling, i stället för Abel som Kain dödade."

3.1.4.1 ORDVAL

I detta andra tal som Eva håller i Gen 4 möter vi henne direkt efter att hon fött sitt tredje barn. Narrativet mellan talen berättar om födseln av hennes andra barn, Abel, och om hur livet för hennes första två söner, Kain och Abel, kom att bli. Där får mottagaren bland annat veta att Kain dödade Abel.

Som vi tidigare sett i versdelen 25a utgör versen en upprepning av vers 1. Cassuto uppmärksammar ordet אָחֵר, *annan*, och menar att det, liksom עוֹד, *igen*, visar på hur vers 25 är tänkt att länkas samman med vers 1. Ordet אָחֵר, *annan*, visar på att samma händelse upprepas men lägger tonvikt vid att Eva denna gång föder en annan son.⁸⁵

Liksom i vers 1 håller Eva ett tal till sin alldeles nyfödda son. Pardes, Cassuto och Alter visar på likheter mellan detta tal och Evas namngivningstal till Kain, men de analyserar inte om detta tal följer den givna strukturen för namngivningstal i HB.⁸⁶ Vi börjar därför med att undersöka om Evas tal till Set kan kategoriseras som ett namngivningstal.

Pardes menar att namngivningstal, med viss variation, är konstruerade enligt följande formel; han/hon gav barnet namnet X, ty... (namnets motivering).⁸⁷ Vi kan se att Evas tal till Set också verkar utgå från detta mönster där namnet följs av en motivering till namnvalet. I detta tal används även, liksom i Pardes formel, ordet כִּי, *ty* före motiveringen. Vidare menar Pardes att oavsett variation innehåller talet alltid en ordlek som länkar samman namnet med dess motivering.⁸⁸ Alter har lagt märke till en sådan ordlek i detta tal och menar att den fonetiska länken mellan namnet שֵׁת, *shet*, och dess motivering består av ordet שָׁת, *shat*.⁸⁹ Vi kan alltså se att det verkar finnas belägg för att Evas tal till Set, liksom hennes tidigare tal till Kain, följer strukturen för namngivningstal i HB narrativ.

Utifrån analysen av talets struktur kan vi närmare undersöka betydelsen för namnet och dess motivering för att få en djupare förståelse för innebörden av Evas tal till Set.

⁸⁵ Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 190–191.

⁸⁶ Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 53; Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 245; Alter, *The Hebrew Bible*, 21.

⁸⁷ Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 43.

⁸⁸ Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 43.

⁸⁹ Alter, *The Hebrew Bible*, 21.

Namnet שֵׁט , Set, har betydelsen *fundament* eller *grund*.⁹⁰ Ordet שֵׁט vilket utgör länken mellan namnet och Evas motivering är enligt Cassuto ett verb med innebörden att *utnämna, tillsätta* eller *ge*.⁹¹ Länken mellan namnet שֵׁט , Set och ordet שֵׁט verkar således endast utgöras av en fonetisk länk och därmed inte avvika från strukturen för namngivningstal. Vidare föreslår både Cassuto och Sarna att namnet שֵׁט , *fundament* eller *grund*, är lämpligt i förhållande till barnets öde. På samma sett som Evas namn vittnade om hennes öde som *moder till alla som lever*, menar Cassuto och Sarna att Sets namn visar på hans funktion i kommande berättelser. De hänvisar till det namn som Set kommer ge sin son och hur detta kan länkas samman med namnet Adam. De menar därför att Sets son kommer bli den nye Adam som för släktet vidare, och att Set därför utgör grunden för Adams släktes fortsatta överlevnad. Enligt Cassuto skrivs Kain i stället ut ur HB och nämns inte igen efter Gen 4.⁹²

Eftersom Evas motivering till namnvalet inte slutar med ordet שֵׁט går vi vidare till att undersöka resten av Evas motivering till namnvalet. Cassuto observerar att ordet som refererar till Gud här är אֱלֹהִים , *Gud*. Cassuto menar att detta ord syftar till Guds transcendens och övernaturliga roll som den ende Skaparen. Cassuto refererar till Amos 6:10 där folket inte bör nämna Guds namn på grund av sin sorg och menar att användningen av אֱלֹהִים här därför kan indikera sorg.⁹³

Vi fortsätter undersökningen av Evas motivering till namnvalet med att titta på motiveringen i sin helhet, $\text{כִּי הָרַגוּ קַיִן, כִּי שֵׁט-לִי אֱלֹהִים, וְרַע אָחֵר--תַּחַת הַבָּל, כִּי הָרַגוּ קַיִן}$, *ty, Gud har gett mig en annan ättling, i stället för Abel som Kain dödade.* Här nämner Eva alla sina tre söner vid namn. Enligt Cassuto är namnen ämnade att ge mottagaren en sammanfattning av de viktigaste händelserna i Gen 4 och påminna mottagaren om den tragedi som drabbat Eva och hennes första två söner i de narrativa händelserna mellan Evas två namngivningstal. Cassuto menar att denna påminnelse syftar till att visa på hur Sets födsel bör ses som en gåva från Gud för att ge tröst och ersättning för den son som dödats.⁹⁴

Utifrån ovan analyser av det namnval som Eva gör här skulle talet som hon ger till Set kunna bära innebörden: *Eva gav sin tredje son namnet Set, grunden för Adams släktes fortsatta överlevnad, eftersom Gud gett henne en annan ättling som tröst och ersättning för hennes andra son, Abel, han som Kain dödade.*

⁹⁰ Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 245; Sarna, *The JPS Torah commentary*, 39; Holladay, *A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, 385.

⁹¹ Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 245.

⁹² Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 245–246, 248; Sarna, *The JPS Torah Commentary*, 39.

⁹³ Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 245–246.

⁹⁴ Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 191, 246.

3.1.4.2 AGERANDE OCH DIALOG

Efter att Eva fött sin son tilldelas hon verbet *וַתִּקְרָא*, *hon kallade honom*, där Eva är subjekt och Set objekt. Nästa verb i talet utgörs av ordet *וַתֵּשֶׁב*, *gett*, där är Gud subjekt och Eva objekt. Talets tredje och sista verb är *וַתִּמָּוֶת*, *dödade honom*, där Kain är subjekt och Abel objekt. Utifrån denna analys kan vi lägga märke till att Eva, i detta tal, inte använder några verb med sig själv som subjekt. I stället ger hon Gud och Kain platserna som agerande subjekt.

Vi stannar vid Evas interpretation av Gud som aktivt subjekt för att titta närmare på vilken funktion hon tillskriver honom i talet. Både Cassuto och Pardes menar att Eva, genom att tillskriva Gud subjektsform i verbet *וַתֵּשֶׁב*, *gett*, ser Gud som aktivt subjekt i skapelsen av Set, medan hon ser sig själv som passiv mottagare. Eva ger alltså Gud äran för att ha Set. Pardes menar att Evas ord uttrycker anspråkslöshet och ödmjukhet inför Guds skapande krafter.⁹⁵

Utifrån denna analys av hur Eva tolkar Guds agerande vid Sets tillblivelse kan vi vidare undersöka hur talet porträtterar Eva. I analysen av ordval ovan har vi sett att Cassuto tolkar användningen av *אֱלֹהִים*, *Gud*, som ett uttryck för Evas sorg efter förlusten av sin son, Abel. Cassuto drar därför slutsatsen att Evas dämpade ton här vid namngivningen av Set beror på hennes sorg efter förlusten av Abel.⁹⁶ Pardes erkänner Cassutos läsning av Evas dämpade ton i detta tal men ställer sig inte bakom Cassutos tolkning av ordvalet *אֱלֹהִים*, *Gud*, som ett uttryck för sorg. Hon menar att talet är ett uttryck för Evas glädje över sitt tredje barn och att även om hon nämner tragedin som hänt tidigare i narrativet så förtar det inte hennes glädje inför Set.⁹⁷

Eftersom Set utgör objektet för Evas namngivningstal bör vi också undersöka hur han, och Evas relation till honom, framställs i talet. Vi har sett att fokus för Evas motivering till namnvalet utgörs av ordet *וַתֵּשֶׁב*, *gett*, och att Eva därför ser Set som en gåva från Gud. Cassuto menar att vi i den avslutande delen av talet; *וַיִּרְעֵ אָחֵר--תַּחַת הַבֵּל, כִּי הָרְגוּ קַיִן*, ”...*en annan ättling, i stället för Abel som Kain dödade.*” kan se att Eva ser Set som den döde broderns ersättare som kommer att föra släktet vidare. Enligt Alter finns en övergripande tematik i Genesis där den yngre brodern ersätter den förstfödde.⁹⁸ Att Eva ser Set som ersättare i rollen att föra släktet vidare verkar passa in i denna tematik. Här får vi även en inblick i hur Evas förhållande till Kain ser ut i berättelsens avslutande del. Trots att det är Kain som är hennes förstfödde son och trots att han fortfarande lever så är det inte honom som Eva menar att Set ersätter, utan Abel.

⁹⁵ Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 245–246; Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 53.

⁹⁶ Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 245–246.

⁹⁷ Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 52.

⁹⁸ Alter, *The Hebrew Bible*, 19.

Dessutom omnämner hon endast Kain som den som dödade Abel. Det finns inget i detta tal som tyder på att Kain också är Evas son och att hans ättlingar också skulle kunna föra Adams släkte vidare. Det verkar som att Eva ser sin förstfödde som förlorad.

3.2 Analysdel 2: Jämförelse mellan Evas två tal

3.2.1 Jämförelse mellan 1a och 25a: Adam känner Eva (igen)

וְהָאָדָם יָדַע אֶת-חַוָּה אִשְׁתּוֹ; וַתַּהַר, וַתֵּלֶד אֶת-
*och mannen [alt. människan] kände sin fru, Eva,
varpå hon blev gravid och födde...*

וַיֵּדַע אָדָם עוֹד, אֶת-אִשְׁתּוֹ, וַתֵּלֶד
och Adam kände sin fru igen varpå hon födde...

3.2.1.1 ORDVAL

Versdelarna som berättar om skapelsen av Adam och Evas barn verkar vara tydligt sammanlänkade genom repetition. I analysen av versdelarna var för sig ovan har vi sett att berättelsens inledning länkas samman med dess avslutning genom repetition av ordföljd samt genom ordet עוֹד, *igen*. Enligt Alters perspektiv på HB narrativ är repetition en viktig del av HB berättarkonst. Vi bör därför leta efter de ord som återkommer och bildar mönster vilka kan utgöra berättelsens nyckelord. De nomen som är återkommande i denna repetition är: אָדָם / אֱדָמָה, *mannen eller människan/ Adam*, samt חַוָּה, *sin [Adams] fru*. De verb som återkommer är: יָדַע, *kände*, samt וַתֵּלֶד, *födde*.

Skillnader mellan repetitioner är enligt Alters perspektiv också av stor vikt för uttolkningen av narrativet då det är genom små skillnader mellan repetitionerna som berättelsens teman och budskap förmedlas. Vid jämförelse mellan versdelarna 1a och 25a kan vi notera följande skiljaktigheter.

Versdelarna inleds med olika satsbyggnad. I versdel 1a inleds satsen med den för hebreiskan onormala ordföljden där predikatet följer efter subjektet, עָדָה, אֱדָמָה, *och mannen kände*. Vi har sett att denna ovanliga syntax kan innebära att subjektet, אֱדָמָה, *mannen [alt. människan]*, framhävs och att detta leder mottagaren till att undra vad som hände med mänskligheten efter att hon blivit utestängd från Paradisets trädgård och tillgången till Livets Träd strypts. I versdel 25a kan vi däremot se att satsen följer normal ordföljd, vilket innebär att fokus denna gång inte riktas mot ordet אֱדָמָה, *mannen [alt. människan]*.

Vi kan även se några skillnader i ordval. I berättelsens inledande versdel används ordet אָדָם, *mannen* [alt. *människan*], medan motsvarande ord i den avslutande versdelen har en annan form; אָדָם, *Adam*. Skillnaden mellan formerna är att אָדָם, *mannen* [alt. *människan*], både kan översättas som mannen och människan, medan uteslutandet av bestämd artikel i versdel 25a innebär att Adam med säkerhet nämns vid namn.⁹⁹

Även Eva omnämns på olika sätt i versdelarna. I versdel 1a nämns Eva både vid namn och med epitetet אִשְׁתּוֹ, *hans* [Adams] fru. I versdel 25a nämns hon enbart med epitetet אִשְׁתּוֹ, *hans* [Adams] fru. Utifrån denna analys av hur Adam och Eva omnämns i narrativets inledning jämfört med dess avslutning kan vi se att Eva nämns vid namn första gången denna händelse beskrivs medan Adam nämns vid namn när händelsen upprepas.

3.2.1.2 AGERANDE OCH DIALOG

I båda versdelarna inleds händelserna med verbet עָדָה där Adam är agerande subjekt och Eva passivt objekt. Efter denna initierande handling skiljer sig versdelarna något. I versdel 1a följs Adams inledande agerande av de två verben הָרָה, *gravid*, respektive יָלְדָה, *födde*. I vers 25a går händelserna direkt till verbet יָלְדָה, *födde*. I första versdelen tilldelas alltså Adam ett verb som subjekt medan Eva tilldelas två verb som subjekt. I den andra versdelen tilldelas Adam och Eva lika många verb som subjekt. Det verb som tillskrivs Adam עָדָה, *kände*, har i versdel 25a getts en beskrivning genom adverbet עֵינַי, *igen*. Genom detta adverb påminns vi om att det är andra gången som Adam känner Eva. Eventuellt kan detta adverb i kombination med att Eva tillskrivs ett verb mindre som agerande subjekt innebära att fokus skiftar något, från Eva och moderskap till Adam.

I enlighet med Alters perspektiv på HB narrativ kan en orsakskedja urskiljas där flera ageranden länkas samman genom repetition. I berättelsens inledande versdel känner mannen/människan sin fru, Eva, vilket leder till att hon blir gravid och föder. I motsvarande versdel i berättelsens avslutning känner Adam sin fru igen, vilket leder till att hon föder. I båda fallen leder Adams agerande genom ordet עָדָה, *kände*, till att Eva föder, יָלְדָה.

Utifrån analysen av orsakssamband kan vi gå vidare till att undersöka skillnaderna mellan hur Adam och Evas respektive ageranden skildras i narrativets inledning och avslutning. Vid analysen ovan av versdel 1a har vi sett att verbet עָדָה har att göra med den kunskap som

⁹⁹ Holladay, *A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, 4; Jämför: B2000 har översättningen *mannen*. Sarna har valt *the man*, Sarna, *The JPS Torah Commentary on Genesis*, 31. Cassuto har i stället valt översättningen *Adam*, Cassuto, *A Commentary on the Book of Genesis: Part I*, 197. Alter har valt översättningen *the human*. Alter, *Introduction to Genesis*, 19.

människorna illegalt tillskansat sig i tidigare kapitel. Vi har även sett att kombinationen av verben וְנִתְהַר, *gravid*, respektive וְנִתְלַד, *födde*, samt användningen av Evas namn i den första versdelen kan leda mottagaren till att se Evas moderskap som räddningen på människosläktets fortsatta överlevnad utanför Paradisets trädgård och tillgången till Livets Träd. efter att mannen utfört den initierande handlingen blir alltså Eva subjektet som för människosläktet vidare genom rollen som moder.

3.2.1.3 NARRATORNS KOMMENTARER

Narratorns röst guidar oss genom dessa båda versdelar vilka skildrar händelseutvecklingen som leder oss fram till Evas namngivningstal. Enligt Alters perspektiv är vårt viktigaste verktyg för att tolka HB narrativ de små skillnaderna mellan repetitioner. Dessa ger narrativets till synes repetitiva delar olika innebörd och leder mottagaren till att dra egna slutsatser om berättelsens budskap och teman utan att narratören kommenterar det explicit. I analyserna av ordval och ageranden ovan har vi sett att versdelarna är sammanlänkade genom repetition och att små skillnader samtidigt ger versdelarna olika innebörd.

I analysen av versdelarnas ord har vi sett att Evas namn uteslutits i repetitionen och att hon där endast refereras till som אִשְׁתּוֹ, *sin [Adams] fru*. I samma versdel nämns i stället Adam vid namn. Då karaktärernas funktion enligt Alters perspektiv syns genom detaljer som just relationella epitet eller uteslutande av karaktärens namn verkar narratören här guida vår förståelse av Evas och Adams respektive funktioner i narrativet. I analysen av versdel 1a såg vi att den ovanliga satsbyggnaden i kombination med Evas namn och agerande i verben וְנִתְהַר, *gravid*, respektive וְנִתְלַד, *födde*, kan innebära att moderskap och frågan om mänsklighetens fortsatta överlevnad avhandlas i kapitlet. I versdel 25a är det endast verbet וְנִתְלַד, *födde*, som refererar till Evas moderskap i stället ges här Adam större utrymme. I narrativets inledning riktas alltså våra blickar mot Eva och hennes funktion som moder till alla som lever för att uppehålla mänsklighetens fortsatta överlevnad även utan tillgång till Livets Träd. I narrativets avslutning riktas fokus mot Adam. Kanske kan den ovanliga satsbyggnaden i vers 1a hjälpa oss att förstå varför ett sådant fokusskifte sker här. Vi har sett att satsbyggnaden i narrativets inledning innebär att fokus riktas mot människan genom ordet הָאָדָם, *mannen eller människan*, och vad som hände med henne efter att tillgången till Livets Träd strypts och att berättelsen därefter verkar handla om mänsklighetens fortsatta överlevnad genom Evas moderskap. I berättelsens avslutande del riktas fokus åter mot ordet הָאָדָם / הָאָדָם, *mannen eller människan/ Adam*, men uteslutande av bestämd artikel innebär att det denna gång är Adam som person som

avses. I början av narrativet riktas alltså fokus mot mänskligheten och hennes överlevnad genom Evas moderskap, i slutet av narrativet riktas i stället fokus mot Adam och hans fortsatta överlevnad.

När avgörande skillnader förekommer i repetitionen kan dessa, enligt Alters perspektiv, visa på att handlingen närmar sig berättelsens klimax. Kanske kan detta fokusskifte utgöra en sådan skillnad.

3.2.2 Jämförelse mellan verserna 1b och 25b: Evas namngivningstal

קַיִן וַתֹּאמֶר קַיִנִּיתִי אִישׁ אֶת-יְהוָה

...Kain, och hon sa: Jag har skapat en man tillsammans med YHWH.

בֶּן, וַתִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ שֵׁת: כִּי שָׁת-לִי אֱלֹהִים, זָרַע אַחֵר--מִחַת הַבַּל, כִּי הָרַגוּ קַיִן

...en son och kallade honom Set, "ty", sade hon, "Gud har gett mig en annan ättling, i stället för Abel som Kain dödade."

3.2.2.1 ORDVAL

Evas namngivningstal till sina nyfödda söner länkas samman genom deras respektive inledningar, deras form som namngivningstal och att talets objekt är Evas förstfödda respektive sistfödda söner. Enligt Alters perspektiv på HB narrativ bör vi lägga särskild vikt vid hur narrativets olika delar länkas samman genom nyckelord. Vi kan se att namnet Kain, קַיִן (qajin), *en skapad/formad vareelse*, är återkommande i Evas båda namngivningstal och att namnet återspeglas både fonetiskt och semantiskt i ordet קַיִנִּיתִי (qaniti), *jag har skapat/formgett*. Namnet Kain, קַיִן (qajin), *en skapad/formad vareelse*, verkar alltså utgöra narrativets nyckelord.

Vidare bör vi, i enlighet med Alters perspektiv på HB narrativ, även ta fasta på skillnader mellan repetitioner.¹⁰⁰ I jämförelse mellan talen kan vi se ett antal skillnader. I Evas namngivningstal till Set förekommer ingen semantisk länk mellan namnet och dess motivering, vilket det gör i talet till Kain. Vi har sett att denna semantiska länk innebär att Kain blir objekt för den kreativa skapandekraft som Eva påstår sig ha. Vidare refererar Eva till sin nyfödde son, Kain, med det underliga ordvalet שֵׂא, *man*. Under analys av versdel 1b har vi sett att detta innebär att Eva säger sig ha skapat Kain likvärdigt med när Gud skapade

¹⁰⁰ Alter, *The Art of Biblical Narrative*, 116–118, 123, 223–224.

mannen. I narrativets avslutning refererar Eva inte till sin nyfödde med ordet *אִישׁ*, *man*, i stället använder hon det mer förväntade ordet *אֶתְלִינָה*, *ättling*.¹⁰¹ Till sist kan vi notera skillnaden i hur Eva refererar till Gud i talen. I versdel 1b använder Eva Tetragrammaton *יְהוָה*, YHWH. Vi har sett att det, i kombination med prepositionen *אֶתְ*, *tillsammans med*, kan innebära att Eva ser sig som Guds partner i skapelseprocessen. I analys av versdel 25b har vi sett att hon där i stället använder ordet *אֱלֹהִים*, *Gud*, och att det kan understryka hennes dämpade ton i talet till Set. Vi har även sett att den dämpade tonen kan ha att göra med den tragedi som drabbat henne mellan de två talen.

3.2.2.2 AGERANDE OCH DIALOG

I Evas båda namngivningstal möter vi henne direkt efter att hon fött en son. Efter detta fortsätter Eva att agera genom att tala. Till skillnad från de tidigare verben *וַתְהַר*, *gravid*, och *וַתֵּלֵד*, *födde*, som tillskrivits Eva är verben där Eva har subjektsform här i versdel 1b respektive 25 b inte en påföljd av Adams agerande, utan uttrycker självständiga handlingar från Evas sida.

I versdel 1b tillskrivs Eva verbet *וַתֹּאמֶר*, *vatomer*, och *hon sa*. Hon riktar sedan talet till Gud. Kain är objekt för verbet *וַתִּקְרָא*, *jag har skapat/formgett*. I versdel 25b tillskrivs Eva subjektsform i verbet *וַתִּקְרָא*, *hon kallade honom*. Till skillnad från Evas första namngivningstal tillskrivs Set objektsform redan vid Evas första verb i versdelen. Vid det påföljande verbet *וַתֵּשֶׁב*, *gett*, i versdel 25b är Gud subjekt och Eva objekt. Även här skiljer sig talen åt. I stället för att tillskriva sig själv subjektsform med den nyfödde som objekt ger Eva i stället Gud rollen som agerande subjekt och sig själv rollen som objekt i skapelseprocessen av hennes son.

I narrativets avslutande versdel förekommer ett verb mer än i den inledande versdelen. Genom verbet *וַתִּדְּבַר*, *dödade honom*, ger Eva även Kain subjektsform och inkluderar Abel som objekt för Kains handling. Till skillnad från talet till Kain i narrativets inledning använder alltså Eva inga verb med sig själv som subjekt i talet till Set i narrativets avslutning.

Med denna analys av talets verb i bakhuvudet går vi vidare till att undersöka hur Eva och hennes relation till Gud framställs genom de två talen. Både Pardes och Cassuto tar fasta på skillnaden i framtoning mellan Evas användning av verbet *וַתִּקְרָא*, *jag har skapat/formgett* och uttrycket *וַתֵּשֶׁב לִי אֱלֹהִים*, *Gud har gett mig*.¹⁰² Den motivering som Eva ger till namnvalet av sina söner här är mycket olika. I motiveringen till Kains namn ser Eva sig som

¹⁰¹ Holladay, *A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, 92–93.

¹⁰² Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 52; Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 245–246.

subjekt i skapelseprocessen medan hon i motiveringen till Sets namn ser sig som objekt för Guds handlande. Talen verkar alltså stå i kontrast till varandra. Vi har sett att ordet *אֵלֶּיךָ, jag har skapat/formgett*, innebär att Eva ställer sig på samma nivå som Gud och gör anspråk på att vara en modergudinna som skapat Kain. På så vis accepterar Eva inte Guds plats som överordnad utan utmanar Guds suveräna plats i skapelseprocessen, vilket är att ses som ett djärvt anspråk i den monoteistiska kontexten. Vid analysen av Evas andra tal har vi sett att ordet *תָּבָא, gett*, innebär att Eva ser sin tredje son som en gåva från Gud. I hennes andra tal ser hon sig inte längre som aktivt skapande modergudinna utan som passiv mottagare och ger Gud äran för att vara den ende Skaparen av hennes barn. Pardes menar att de livsskapande krafterna varit Guds hela tiden, och att Eva nu ger tillbaka äran till Gud och ser honom för vad han är.¹⁰³

Pardes tar fasta på Evas ändrade inställning och undersöker vad denna kan ha för betydelse inom HB monoteistiska kontext. Vi har sett att Eva i sitt andra tal, i kontrast till gudinneanspråket i det första talet, uttrycker anspråkslöshet och ödmjukhet inför Guds skapande krafter. I det andra talet respekterar hon gränsen mellan det mänskliga och det gudomliga. Pardes sätter denna förändring i förhållande till tidigare kapitel och ser den som en del av Evas karaktärsutveckling. När Eva i versdel 1b gör anspråk på att vara en modergudinna så är det inte första gången som hon utmanar Gud. I Gen 3 åt Eva av den förbjudna frukten och här i Gen 4 överträder Eva än en gång gränsen för det mänskliga. Pardes ser Evas överträdelser som ett uttryck för hybris. I avslutningen på Gen 4 har någonting hänt, Evas hybris har ersatts av ödmjukhet inför Guds överhet. Pardes menar att det är denna förändring som utgör slutet på Evas karaktärsutveckling. Genom att placera in berättelsen i en för J-källans narrativ vanligt förekommande tematik om brott, straff och försoning visar Pardes på vilka funktioner som Evas olika namngivningstal har. I Gen 3 utgörs brottet av att Eva åt av den förbjudna frukten, varpå Eva straffas bland annat genom att stängas ute från Paradisets Trädgård. Här i Gen 4 menar Pardes att Eva, när hon genom moderskapet utmanar Guds plats som den ende Skaparen, begår ett nytt brott. Även här följs brottet av ett straff.¹⁰⁴

Vidare menar Pardes att det är detta straff som får Eva att ändra inställning inför Gud. Pardes menar att Evas olika förhållningssätt till Gud i de två talen kan ha med händelserna mellan hennes två tal att göra och den tragedi som drabbar Eva när Kain dödar hennes son Abel. Pardes menar inte att det är Evas fel att Kain dödat Abel, men går inte in i detalj på hur straffets utformning skulle kunna se ut i narrativet utan hänvisar till den komplexa sammanvävningen av olika källmaterial. Även om Pardes inte menar att tragedin som drabbar Eva är hennes eget

¹⁰³ Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 53.

¹⁰⁴ Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 40, 46, 51–53.

fel så menar hon att händelserna är att likställas med det straff som följer ett brott. Jag menar att vi därför här kan se händelseutvecklingen efter Evas första tal som en konsekvens av hennes utmanande gudinneanspråk. Denna konsekvens, menar Pardes, verkar punktera Evas hybris och få henne att acceptera sin plats som underordnad Gud.¹⁰⁵ Att Eva inkluderar Kains dödande av Abel i motiveringen till namnvalet av Set kanske kan styrka Pardes tes om att det är just denna händelse som får Eva att ändra inställning till sin plats i förhållande till Gud. När Eva nämner att Kain dödat Abel i motiveringen till Sets namn länkar hon själv samman de tragiska händelserna med namngivningen av Set.

Enligt J-källans tematik om brott, straff och försoning följs straffet ofta av försoning mellan människan och Gud. Enligt Pardes är det denna försoning som Evas ändrade ton i det andra namngivningstalet ger uttryck för, och i denna försoning som Evas karaktärsutveckling slutar. Pardes menar att försoningen inleds med att Gud ger Eva ett nytt barn, Set, varpå Eva svarar med att ge tillbaka Guds suveräna plats i skapelseprocessen som hon tidigare illegalt gjort anspråk på. Den hybris som följt Eva redan från Gen 3 ersätts här med ödmjukhet inför hennes beroende av Gud. Hon accepterar Gud som överordnad, och ser att hennes plats som moder i skapelseprocessen inte är att jämföras med en modergudinnas roll.¹⁰⁶

För att ytterligare förstå hur Pardes tolkning av skillnaderna mellan talen och Evas karaktärsutveckling står i relation till gudinneanspråket behöver vi gå utanför Gen 4 för att undersöka hur liknande polyteistiskt material brukar användas i HB. I Matthews och Moyers beskrivning av HB texter och dess historiska miljö i boken *The Old Testament Text and Context* visas vikten av att undersöka mytologiska epos från Israels omkringliggande kulturer då mycket av detta material lånats och omarbetats in i Genesis urtidsberättelser.¹⁰⁷

Matthews och Moyer menar att det som är särskilt intressant i jämförelsen mellan HB och omkringliggande kulturernas mytologiska epos är den omarbetning som gjorts av texterna innan de inkluderats i HB. För att kunna vara en del av HB monoteistiska kontext har polyteistiska epos avmytologiserats, vilket innebär att inga kosmiska krig mellan olika gudar utkämpas i HB versioner av berättelserna och att YHWH alltid porträtteras som transcendent över skapelsen och oberörd av naturens krafter. Ett sätt att avmytologisera epos är att en gudomlig varelse omvandlas till någonting annat. Matthews och Moyer menar att den formlösa massan i Gen 1:2 skulle kunna vara en omskrivning av en gudinna.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 40, 46, 51–53.

¹⁰⁶ Pardes, *Countertraditions in the Bible*, 51–53.

¹⁰⁷ Matthews, Victor H. and Moyer, James C., *The Old Testament: Text and Context* (Grand Rapids: Baker Academic, 2012), 36–39.

¹⁰⁸ Matthews and Moyer, *The Old Testament*, 36, 39.

Även Cassuto menar att omskrivning av polyteistiska gudar är ett sätt att avmytologisera polyteistiskt material för att passa in i HB monoteistiska kontext. I kommentarmaterialet till Gen 4 beskriver han hur polyteistiska gudar som varit kända för olika uppfinningar skrivits om till att bli Kains släktingar. Cassuto menar att man, genom att skriva om gudarna till vanliga, mänskliga karaktärer – utan att diskutera huruvida gudarna finns eller inte – kan framföra en monoteistisk världsbild och samtidigt tysta ihjäl den polyteistiska världsbildens för monoteismen oförenliga ståndpunkt om att det skulle finnas fler gudar än YHWH.¹⁰⁹

Om vi, utifrån denna utblick över hur polyteistiskt material används i HB, återvänder till Gen 4 och Pardes tolkningsförslag på skillnaderna mellan Evas namngivningstal kanske vi kan få en djupare förståelse för hur det polyteistiska materialet används här.

I undersökningen ovan har vi sett att polyteistiskt material ofta avmytologiseras genom att polyteistiska gudar omvandlas till någonting annat. I Cassutos interpretation av Kains släktingar såg vi ett exempel på hur detta skett i Gen 4 där polyteistiska gudar skrivits om till vanliga, dödliga människor. Kanske går det att se en liknande omskrivning i Evas karaktär. Vi har tidigare, i analysen av versdel 1a, sett att Pardes undersökt skillnader mellan hur Eva porträtteras genom namngivningstalets gudinneanspråk jämfört med hur samma tal skulle förstås om det getts av en modergudinna. Eftersom Eva tillåts anspela på en modergudinnas titel i sitt namngivningstal till Kain men själv är en vanlig, dödlig människa verkar det polyteistiska materialet skrivits om och modergudinnan omvandlats till något annat; den vanliga, dödliga människan och modern, Eva. I Pardes undersökning av skillnaderna mellan hur talet porträtterar Eva jämfört med om det skulle ha yttrats av en modergudinna har vi sett att det, till skillnad från om talet kommit från en modergudinna, inte framställer Eva i goda dager.

Eftersom Kain respektive Set utgör objekt för Evas namngivningstal går vi vidare till att undersöka hennes relation till dem. Vi har sett motiveringen till namnvalen att Eva ger sin förstfödde namnet Kain, *en skapad varelse*, för att hon ser sig som hans skapare, medan hon ger sin sistfödde namnet Set, *grunden för Adams fortsatta släktlinje*, för att Gud gett henne en ny son i stället för Abel som Kain dödade. Eva ser alltså Kain som ett utlopp för hennes gudomliga skapande krafter medan hon ser Set som en gåva från Gud. I den avslutande delen av talet till Set får vi en inblick i hur Evas relation till Kain ser ut efter att hon mött konsekvenserna av gudinneanspråkets brott och Gud sträckt ut en hand mot försoning i

¹⁰⁹ Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 230.

narrativets avslutning. Eva ser Set som Abels ersättare medan hon ser Kain, som hon tidigare så stolt namngett efter sin påstådda skaparkraft, endast som den som dödade Abel. I analysen av 3.2.2.1 *Ordval* ovan har vi sett att även det namn Eva väljer åt sin nye ättling visar på att Eva ser Set som den som kommer föra släktet vidare. Då Eva inte nämner Kain som sin ättling, utan endast som den som dödade den ättling som Set ersätter, verkar Eva se Kain, sin förstfödde son, som förlorad.

Enligt Cassuto har HB berättelser i regel ett lyckligt slut. Han menar att det därför är passande att, i samband med narrativets avslutning, berätta om hur Adam och Eva fick tröst efter tragedin. Eftersom Eva ser Set som grunden för Adams fortsatta släkte verkar det gudomliga löftet om mänsklighetens – och Adams - fortsatta överlevnad genom fortplantning nu vara uppfyllt och säkrat.¹¹⁰

Utifrån analyserna ovan av karaktärernas ageranden i versdelarna 1b jämfört med 25b går vi vidare till att söka få en överblick över händelserna för att kunna se hur dessa länkas samman till en orsakskedja. Vi har sett att Kain är återkommande i båda versdelarna och att Evas motivering till namngivningstalen står i kontrast till varandra.

I första talet länkas Kain samman med Evas gudinneanspråk genom verbet קָנִיתִי (*qaniti*), *jag har skapat/formgett*. Detta utgör, enligt Pardes, Evas brott i Gen 4. Efter detta dödar Kain sin bror Abel vilket, enligt Pardes, är ett uttryck för Evas straff, eller konsekvens. Som första steg i försoningen mellan Gud och Eva ger Gud ett nytt barn till henne. Det andra steget i försoningen utgörs av att Eva lämnar tillbaka äran för den gudomliga livskapande kraften som hon vid namngivningen av Kain illegalt gjort anspråk på. Genom denna försoningsakt mellan Gud och Eva kommer Set att utgöra grunden för Adams fortsatta släktled vilket, enligt Cassuto, är en del av narrativets lyckliga avslutning.

4 Diskussion

Syftet med den här studien har varit att argumentera för att Eva gör anspråk på att vara en modergudinna i Gen 4:1 och undersöka på vilket sätt man kan tolka förekomsten av ett sådant anspråk inom HB monoteistiska kontext. Studien har utgått från följande frågeställningar: Vilka språkliga skillnader finns mellan Evas tal i Gen 4:1 jämfört med hennes tal i Gen 4:25? Vad

¹¹⁰ Cassuto, *A Commentary on the book of Genesis: Part I*, 190–191.

berättar dessa språkliga skillnader om gudinneanspråkets funktion i narrativet? Vilken ideologi kan en sådan funktion spegla? Eftersom det finns olika sätt att läsa HB narrativ har detta arbete utgått från att läsa Gen 4 som konstnärlig helhet och att argumentera för att Evas gudinneanspråk inte är slumpmässigt utan ett resultat av en konstnärlig process.¹¹¹

Metoden har utgått från Gale A. Yees metodförslag till ideologikritik. Då Gen 4 är ett svårdaterat narrativ med mytologiska inslag har jag behövt modifiera metoden något för att kunna applicera den på texten. Jag har därför valt att fokusera på den textinterna delen av analysen där jag samtidigt antagit att det finns en historisk horisont mot vilken tolkningen sker. Fokus för analysen har legat på textens konstnärliga utformning i syfte att undersöka hur denna bär den ideologi som varit rådande inom den producerande gruppen. För att få en så bred förståelse som möjligt för hur bibeltexten är utformad valde jag att använda det litterära perspektiv som Robert Alter presenterar i boken *The Art of Biblical Narrative*. Jag valde just Alters perspektiv då det, liksom Yees metodförslag för ideologikritik, fokuserar på textens konstnärliga utformning.

I denna undersökning har jag jämfört hur Evas två tal till sina nyfödda söner i Gen 4 är utformade litterärt för att söka ta reda på om talens språkliga utformning verkar leda mottagaren till att anta något särskilt förhållningssätt till gudinneanspråket och om detta kan spegla någon särskild ideologi. Jag började arbetet med att analysera verserna för Evas respektive tal var för sig, för att sedan gå vidare till att jämföra verserna med varandra. Fokus för analysen har varit att undersöka likheter och skillnader i de repetitioner som görs i texten och hur dessa leder mottagaren till att se nyckelord och orsakssamband. Nu ska vi närmare undersöka hur analyserna kan svara på frågeställningarna för denna studie.

4.1 Språkliga skillnader mellan Evas två tal i Gen 4

Analyserna utifrån Alters litterära perspektiv på HB narrativ har visat att de ord som återkommer i repetitionerna av vers 1 i vers 25 är יָדַע, *kände*, וּתְלִד, *födde*, samt namnet יָקֵן, Kain.

Vi har sett att narrativet avhandlar moderskapets plats i skapelsens sfär och genealogi. I analyserna av versdelarna 1a och 25a har vi sett att bland annat skillnader mellan relationella epitet visar på hur fokus i narrativets avslutning skiftar från Eva –och hennes roll som moder till alla som lever– till Adam. I analysen av versdelarna 1b och 25b såg vi hur Set

¹¹¹ För mer information se rubriken 1.5 *Forskningsöversikt*.

skulle komma att utgöra grunden för Adams släkte. Om vi slår samman analyserna av versdelarna ser vi att fokus skiftar från Eva och hennes roll som moder till alla som lever till Adam därför att den sista versen avhandlar hans släktes fortsatta överlevnad. När fokus i narrativets lyckliga avslutning riktas tillbaka mot Adam verkar narrativets avslutning länkas samman med dess inledning. I versdel 1a såg vi att den ovanliga syntaxen riktades mot människan och att detta guidade mottagaren till att undra vad som hände med mänskligheten när den inte längre hade tillgång till Livets Träd. När fokus riktas mot Adam i narrativets avslutning har vi fått se vad som hände med mänskligheten. Genom Evas moderskap kunde människan föröka sig och på så vis uppehålla livet utanför Paradisets trädgård och tillgången till Livets Träd. Eftersom Set utgör grunden för Adams ätt får vi i vers 25 även svar på vad som hände med Adam – han levde vidare genom sin son Set. På så vis kan narrativet sluta lyckligt, trots tragedin som sker mellan Evas tal. Genom fokusskiftet i narrativets avslutning och det lyckliga slutet verkar narrativet leda mottagaren till att dra slutsatsen att berättelsen om Evas moderskap här är slut.

Eftersom det är Set och inte Kain som utgör grunden för Adams släktlinje verkar berättelsen om genealogin inte sluta med födseln av Evas första son. Skillnaden mellan Kain och Set kan länkas till Evas karaktärsutveckling där hennes olika förhållningssätt till moderskapets plats i skapelseprocessen är avgörande. Detta förhållningssätt syns i den kanske mest betydande kontrasten mellan Evas motivering till Kains namn genom uttrycket קָנִיתִי ... אֶת-יְהוָה, *jag har skapat ... tillsammans med YHWH*, och Evas motivering till Sets namn genom uttrycket וְשָׂת-לִי אֱלֹהִים, *Gud har gett mig*. I det första talet gör Eva anspråk på de gudomliga skapandekrafter som annars i HB alltid tillskrivs Gud och antar rollen som modergudinna. I det andra talet ger Eva tillbaka äran där den hör hemma, hos Gud som den ende och suveräne Skaparen.

Vid analysen av versdelarnas orsakssamband såg vi att berättelsen om Evas moderskap kan sättas i relation till J-källans övriga berättelser om brott, straff och försoning där gudinneanspråket utgör brottet, tragedin som drabbar Eva mellan talen utgör straffet, eller konsekvensen av brottet, och försoningen sker när Gud ger Eva ett nytt barn och hon svarar med att inte längre se moderskapet som en gudomlig roll utan ser Gud som det enda aktiva subjektet i skapelsens sfär.

4.2 Gudinneanspråkets funktion i Gen 4

Vi kan se i diskussionen ovan kring namngivningstalens språkliga skillnader att gudinneanspråket är viktigt för berättelsen. I uppställningen av narrativets händelseförlopp ovan såg vi att gudinneanspråket utgör brottet i berättelsen om brott, straff och försoning. Vi såg också att detta brott utgör den första händelsen i förloppet. I enlighet med Alters perspektiv på HB kan sådana orsakssamband härledas till en ursprunglig handling. Då Evas gudinneanspråk utgör den första delen av berättelsen om brott, straff och försoning verkar detta utgöra orsakssambandets ursprungliga handling. Vi kan alltså se att de språkliga skillnaderna mellan Evas tal verkar berätta något om gudinneanspråkets funktion i berättelsen

Då analyserna har visat att brottet sker mot Gud och att det är Evas syn på moderskapet som hotar Guds plats som den enda aktiva aktören i skapelsens sfär verkar gudinneanspråkets funktion ha med moderskapets plats i skapelsens sfär i förhållande till Guds suveräna plats inom samma sfär, att göra. Då berättelsen inte stannar vid brottet utan fortsätter med straff och försoning – och vi har sett att försoningen fullbordas när Eva erkänner Gud som den enda aktiva aktören i skapelsens sfär – verkar gudinneanspråkets funktion vara att visa på Gud som den enda aktiva aktören i skapelsens sfär, och att moderskapet bör inta en plats som objekt för Guds skapande krafter vilken inte hotar Guds plats som den ende Skaparen.

4.3 Evas gudinneanspråk som spegelbild av en ideologi

I rollen som moder till alla som lever ges Eva en viktig roll som agerande subjekt. Genom hennes moderskap kompenseras förlusten av Livets Träd och mänskligheten tillåts att låta livet triumfera över döden. Med det i åtanke är det kanske inte så konstigt att Eva ser sig som en modergudinna med livsskapande krafter. Men Evas roll som moder till alla som lever ges inte en gudomlig funktion i Gen 4. I stället används Evas gudinneanspråk för att visa på Guds suveräna roll som gudomlig Skapare, och moderskapets roll som passiv mottagare av Guds kreativa, livgivande krafter. Endast Gud tilldelas rollen som Skaparen i narrativet.

Förståelsen för Evas utmanande gudinneanspråk som ett brott mot Guds plats som den ende Skaparen verkar alltså stämma överens med den monoteistiska bilden av Gud som den ende gudomen. Vid den jämförande analysen mellan versdelarna 1b och 25b såg vi hur polyteistiskt material bearbetats genom avmytologisering innan det tas med i HB. I denna

process har vi sett att gudar kan omformuleras till mänskliga karaktärer för att stärka framställningen av den monoteistiska världsbilden som den enda sanna.

Att det i Evas tal till Kain görs en anspelning på en modergudinnas titel verkar stämma överens med bearbetningen av polyteistiskt material i HB. Vi har sett att anspelningen på gudinnans titel i Evas namngivningstal innebär att Eva gör anspråk på den roll som modergudinnan har i det polyteistiska materialet. Vi har också sett att en sådan omskrivning innebär att den mänskliga karaktären Eva framställs som så långt ifrån ödmjuk man kan komma, till skillnad från om en modergudinna skulle gett talet. Förståelsen för Evas utmanande gudinneanspråk som ett brott mot Guds plats som den enda Skaparen, verkar alltså stämma överens med hur polyteistiskt material används i HB för att skriva fram monoteismen som den enda sanna världsbilden.

Även om mänskligheten får tillgång till fortsatt liv genom moderskapet efter att tillgången till Livets Träd strypts, är inte moderskapet att betraktas som en gudomlig kraft. Det verkar snarare vara ett medium genom vilket Gud verkar. Rollen som moder är alltså inte att jämföras med Guds roll som gudomlig skapare.

4.4 Gudinneanspråk i en monoteistisk kontext

Vi har sett att mottagaren leds genom narrativet utifrån en monoteistisk ideologi. Genom att porträttera gudinneanspråket som en brottslig handling vilken följs av straff, och genom att denna handling ställs i kontrast till försoningen där Guds ställning som den enda Skaparen erkänns varpå narrativet kan avslutas lyckligt, leds mottagaren till att se gudinneanspråket som något dåligt och farligt. Genom bearbetningen av det polyteistiska materialet, där polyteistiska världsbildens för monoteismens oförenliga ståndpunkt om att det skulle finnas fler gudar än YHWH tystas ihjäl, kan narrativet visa på en monoteistisk världsbild som det enda alternativet.

5 Slutsatser

Denna underökning har syftat till att argumentera för att Eva gör anspråk på att vara en modergudinna i Gen 4:1 och att undersöka på vilket sätt man kan tolka förekomsten av ett sådant anspråk inom HB monoteistiska kontext. Studien har utgått från följande

frågeställningar: Vilka språkliga skillnader finns mellan Evas tal i Gen 4:1 jämfört med hennes tal i Gen 4:25? Vad berättar dessa språkliga skillnader om gudinneanspråkets funktion i narrativet? Vilken ideologi kan en sådan funktion spegla? Detta arbete har utgått från att läsa Gen 4 som konstnärlig helhet och att argumentera för att Evas gudinneanspråk inte är slumpmässigt utan ett resultat av en konstnärlig process.¹¹²

Utifrån ett ideologikritiskt ramverk och litterär analys i enlighet med Alters perspektiv på HB narrativ visar denna undersökning på följande slutsatser.

De språkliga skillnaderna mellan Evas två tal i Gen 4 pekar mot att narrativet avhandlar moderskapets plats i skapelsens sfär i förhållande till Guds plats i skapelsens sfär där Eva, i narrativets inledning, utmanar Guds plats som den ende och suveräne Skaparen genom att göra anspråk på att vara en modergudinna och säga sig ha skapat sin förstfödde son, Kain, likvärdigt med hur Gud skapar människor. I narrativets avslutning har Eva ändrat inställning till moderskapets plats i skapelsens sfär och tar i stället emot sin sistfödde son, Set, som en gåva från Gud och ger på så vis tillbaka äran till Gud som den ende och suveräne Skaparen. Analyserna av talens språkliga skillnader har även visat på att detta skildras genom Evas karaktärsutveckling vilken faller inom J-källans tematik om brott, straff och försoning där Evas gudinneanspråk utgör brottet medan hennes ändrade inställning i narrativets avslutning utgör hennes del av försoningen där hon ger tillbaka vad hon illegalt gjort anspråk på varpå berättelsen kan sluta lyckligt.

Dessa språkliga skillnader verkar vägleda vår förståelse av gudinneanspråkets funktion i narrativet. Gudinneanspråkets funktion är att utgöra brottet i berättelsen om Evas brott, straff och försoning. Detta brott sker inom tematiken för moderskapets plats i skapelsens sfär då det utmanar och hotar Guds plats som den ende och suveräne Skaparen. Då brottet följs upp av försoning där Eva intar rollen som objekt för Guds skapande krafter och erkänner Gud som den ende Skaparen verkar gudinneanspråkets funktion spegla monoteismens ideologiska världsbild där det bara finns en Gud och denna Gud är överordnad allt skapat. Berättelsen om Evas brott, straff och försoning verkar således spegla monoteismens syn på att moderskapets roll inte hotar Guds plats som den ende Skaparen.

Förekomsten av gudinneanspråk i Gen 4:1 kan alltså tolkas som väl överensstämmande med HB monoteistiska kontext där Eva tillåts att göra gudinneanspråk för att det stärker monoteismen som ideologisk värdegrund.

¹¹² För mer information se rubriken *1.5 Forskningsöversikt*.

Källförteckning

Primärkällor

Elliger, Karl, och Willhelm, Rudolph, red. *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Fjärde upplagan. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1997.

Bibelöversättning

Bibel 2000: Bibelkommissionens översättning. Stockholm 1999.

Sekundärlitteratur

Alter, Robert. *The Art of Biblical Narrative*. New York: Basic Books, 2011.

Alter, Robert. *The Hebrew Bible: The Five Books of Moses Torah*. Volume 1. New York: W. W. Norton and Co., 2019.

Cassuto, Umberto. *A Commentary on the Book of Genesis: Part I From Adam to Noah Genesis I–VI 8*. Jerusalem: Central Press, 1961.

Clines, David. *Interested Parties: The Ideology of Writers and Readers of the Hebrew Bible*. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1995.

Holladay, William L., ed. *A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament: Based on the First, Second and Third Editions of the Koehler-Baumgartner Lexicon in Verteris Testamenti Libros*. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1971.

Matthews, Victor H. and Moyer, James C. *The Old Testament: Text and Context*. Grand Rapids: Baker Academic, 2012.

Pardes, Ilana. *Countertraditions in the Bible: A Feminist Approach*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992.

Sarna, Nahum M. *The JPS Torah commentary: Genesis*. Philadelphia: Jewish publication society, 2001.

Wellhausen, Julius. *Prolegomena to the history of Israel*. Project Gutenberg, 2003, senast uppdaterad 2023.

Yee, Gale A. red. *Judges and Method: New Approaches in Biblical Studies*. Andra upplagan. Minneapolis: Augsburg Fortress, 2007.

Bokovoy, David E. "Did Eve Acquire, Create, or Procreate with Yahweh? A Grammatical and Contextual Reassessment Of קנה in Genesis 4:1." *Vetus Testamentum* 63, no. 1. Brill, 2013.

Internetreferens

sbl-site.org

Patrick H. Alexander et al., eds., *The SBL Handbook of Style, For Ancient Near Eastern, Biblical, and Early Christian Studies*. Society of Biblical Literature, 1999.